

78
1699 31d
DISSERTATIONEM
DE
FIDE JURIDICA,

SUB PRAESIDIO
DN. CHRISTIANI THOMASII,
JCTI,
472
CONSILIAR. ELECTOR. BRANDENB.
ET PROF. PUBL.

PUBLICÆ ERUDITORUM DISQUISITIONI SUBMITTET

MATTHÆUS LUPIN, MEMMINGA SUEVUS.

AD DIEM II. DECEMB. M DC XCI.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
LITERIS IOHANNIS CHRISTIANI GRUNERTI,
Recusa 1750.

(1)

DISSERTATIONEM

DE
FIDE JURIDICA

PER TRACTATO

DR. CHRISTIANI THOMASII

1707

CONSILII ELECTORIS BRANDENBURGICI
ET PRINCIPIS

MAGISTRI HONORIS DOCTORIS

MATTHEUS LUPINUS, ARMINGA SIBELIUS

AD DIEM 21. DECEMBER. M. DC. CC. VII.

LITERIS IOHANNIS CHRISTIANI GRUNDTZII
HALLÆ M. DCC. CC. VII.

(1)

B. C. D.
DISSERTATIO
DE

FIDE JURIDICA

CAP. I.

DE
FIDE IN GENERE.

SUMMARIA.

Materiae difficultas & Fidei ambiguitas. §. 1. Fides proprie de homine dicitur, & ejus anima. §. 2. Ergo non proprie de Deo. §. 3. Respondetur objectioni, pias animas hanc doctrinam horrere. §. 4. Fides sumitur pro affectione vel intellectu vel voluntatis. §. 5. Fides i. e. affectio voluntatis nihil aliud est quam fiducia. §. 6. Credere & Fidere an Synonyma sint? Fidelitas, Credulitas. §. 7. Fiducia tantum in corde est, non in cerebro. §. 8. Certitudo duplex, cordis, & intellectus. §. 9. (Thomas minori gradu incredulus fuit, quam reliqui ex undecim.) §. 10. Certitudo Logica & moralis. §. 11. Fiducia est affectus amoris. Tres fiduciae gradus. §. 12. Fiduciae opposita dissidentia & Incredulitas. Infidelitas. §. 13. Quinam homines creduli, quinam dissidentes, nem infideles. §. 14. Fiducia quatenus ad verba amici pertineat. §. 15. Fides intellectualis. Fides cerebrina. §. 16. Fides & scientia. §. 17. Fides

A

des Historica late sit dicta. §. 18. Potissime differentie inter fiduciam & fidem. §. 19. Consonantia doctrine nostrae cum scriptura. Fides fiducia. §. 20. Fiducia tantum in corde. §. 21. Fidei certitudo, certitudo cordis. §. 22. *Aristoteles* saepe denotat infidelitatem. §. 23. Emendatur versus Germanica Marc. ult. v. 16. II. Tim. II. v. 13. Rom. XI. 23. §. 24. Credulitas in Scrip- turis fidei cordis opponitur. §. 25. Fides Intellectualis seu historica & in scripturis fidei cordis opponitur. §. 26. Novus significatus Fidei pro formula scripta. Ejus origo & incommoda. §. 27. Credulitas pari ausu jaclata pro fidei. §. 28. Credulitas Pythagorea jam a Chrysostomo in Christianismam introducta. §. 29. Simul & novum fidei oppositam, ratio, contra rationem tamen & scri- pturam. §. 30. Fides rationi opposita aetior est demoniaca. §. 31. Vivificatio fidei cordis tributa fidei formularie. §. 32. Fides formularia primum instrumentum tyrannidis papalis. §. 33. Observationes quaedam preparatorie ad divisionem fidei intellectualis, de comparatione veritatum certarum & verisimi- lium. §. 34. Fides intellectualis Philosophica & ejus multae spe- cies. §. 35. Exempla fidei Metaphysicae. §. 36. Exempla fidei Logicae. §. 37. Exempla fidei Physicae. §. 38. Exempla fidei Ethicae. §. 39. Exempla fidei Politicae. §. 40. Exempla fidei Mathematicae. §. 41. Exempla fidei Medicae & Theologicae. §. 42. Differentia fidei historice strictae a fide Philosophica. §. 43. Definitio fidei historicae. §. 44. Fides utraque intellectualis certitudine Logica destituitur. §. 45. Non tamen certitudine morali. §. 46. Vitanda confusio in fide intellectuali certitudinis morali & Logicae. §. 47. Confusionis hujus adhuc hodie miseranda exempla. §. 48. Ejus antidotum ex Hebr. IX. & Rom. XIV. §. 49. Regula falsa de verisimilibus, communis tamen. §. 50. Tres gradus verisimilitudinis & §. 51. Regula de verisimilitudine systematum & Historiarum integrarum. §. 52. Regula de Summa verisimilitudine singularum propo- sitionum & assensionum historiarum, cum exemplis. §. 53. Regula cum exemplis de verisimilitudine gradus medici. §. 54. Regula cum exemplis de verisimilitudine infima. §. 55. Regula tamen.

tamen he in praxi nihil proderunt nisi jam tota philosophia im-
 buto. §. 56. Et præterea viro bono & prudenti, quorum ver-
 que tamen iis facile carebit. §. 57. Præjudicia quantum no-
 ceant in cognitione rerum verosimilium. §. 58. Circa regulas
 speciales de fide historica repetenda monita modo dicta. §. 59.
 Officium sapientis circa disceptationes historicas. §. 60. In
 factis historicis multa moraliter certa, multa tamen etiam in-
 certa. §. 61.

Inter varias causas, cur per tot secula tanta & tam graves contro-
 versæ de fide, plerumque modo turbulentissimo agitatae fuerint,
 & adhuc animis, ira, invidia, & vindicta repletis agitentur, et-
 iam illa ex præcipuis esse videatur, quod fidei vox plurimis significa-
 tibus obnoxia ab illis, qui de fide quid literis prodiderunt, non satis
 accurate ab æquivocatione fuerit liberata, sed plerique vel rem illoris,
 quod ajunt, manibus aggressi de veritate significationum istarum plane
 non fuerint solliciti, vel superfuntorie saltem & notatis generaliter
 aliquot vocis acceptionibus parum ad rem ipsam momenti afferentibus,
 tractaverint, potissimum vero fidem, quæ cordis opus est, cum
 fide speculationum aut fidem Historicam, cum fide Juridica miscue-
 rint, & cum harum singulæ diversas regulas observent, istas inter se
 satis aperte confunderint, atque sic rem in se satis obscuram, explana-
 tionibus suis ac disputationibus obscuriorem reddiderint. Neque Jure
 Consultos hic excipio, utpote qui modo memoratas fidei differentias
 nec ipsi, quocies de fide juridica, aut Historica quid scribendum fuit,
 observarunt. Quare nobis ante omnia tentandum erit, ut istos sco-
 pulos pro viribus evitemus, & quamvis operam daturi simus, ut dis-
 tinctissime hic procedamus, veniam tamen facile speramus ab æquis
 lectoribus, si in hac materia difficili, nemine, quod sciamus, præcun-
 te forte erraverimus.

Id inter omnes facile constare arbitramur, fidem, etsi impro-
 prie (ut omnes fere affectiones animæ humanae) etiam de bestiis præ-
 dicetur

dicetur, ut quando rerum naturalium scriptores multa de fide canum commemorare solent; proprie tamen de solo homine dici, & quamvis fides de toto homine predicetur, qui & ipse fidelis inde, item homo bonæ ac malæ fidei &c. dicitur, nullum tamen restat dubium, quod fides non afficiat hominis corpus aut ejus membra, sed quod denotet affectionem animi humani immaterialis & invisibilis.

§. 3.

Scimus equidem, quod Fides etiam inter predicata DEI reperitur, cujus fidelitatem & sacræ literæ inculcant, & de qua neque sana Philosophia dubitare permittit. Sed nihil mutamus. Etenim jam alibi ostendit dominus Præses, nihil, quod de creaturis proprie predicatur, de Deo simili modo predicari, cum repugnet enti infinito, ut in quacunque propositione de eo quid affirmetur, quod definiti possit, adeoque finitum sit. Unde sicuti constat, predicata Deo tributa, quæ a corpore etiam humano sunt desumpta, *ἀνεξαρτητως* h. e. improprie de Deo dici, ita & pari ratione predicata omnia animæ humanæ ad Deum applicata non proprie, h. e. non univoce & eodem sensu, uti de homine dicuntur, & qui definiti possit (ita enim in Logicis univoca seu propria predicata, quatenus impropriis & æquivocis opponuntur, describi solent) sed *ἀνεξαρτητως* predicantur.

§. 4.

Observavimus tamen, hac Doctrina non nullos offendi. Quibus uti facile indulgemus, ut ingenio suo vel pro lubitu, vel pro conscientia utantur, modo similem licentiam nobis relinquunt, ita mallemus, non nemini istud non excidisse, quasi piæ animæ doctrinam nostram horreant. Optassemus, ut piæ ejusmodi animæ vel ex recta ratione vel ex sacris literis quicquam quo sententia nostra oppugnari possit, attulissent, neque in nudis contradictionis terminis mansissent. Jam cum istud quidem factum non sit, vix aliud possumus regerere, quam quod in seculo vivamus, ubi pietas partim aperta exulæ & oppugnatur, partim magno studio & affectione excolitur ac ostenditur, rarissime vero deprehenditur, quia rarissimi sunt illi, qui & casti sunt, & humiles, & mansueti & misericordes, & benefici &c. Uti vero fateamur, etiam imbecillium in fide a fratribus esse rationem habendam

habendam ne scandalum illis detur etiam in rebus alias indifferentibus; putamus tamen, doctrinam istam de finita Dei eminentia nullum praedicatum proprie sic dictum, quo essentiam ejus circumscribere aut concipere valeamus, admittente, cum maxima erga divinum numen veneratione, & humili agnitione imbecillitatis humanae sic egregie convenire, ut istae animae, qui horrorem ex hac doctrina sentiant, causam habeant, scrutandi intima cordis proprii, ac videndi, annon seipsum in persuasione pietatis decipiant, & an non potius ad illas animas pertineant, de quibus loqui solent Domini Theologi in communi definitione scandali accepti.

§. 5.

Ceterum cum anima hominis inter alias functiones, quas per totum hominis corpus exerit, duabus & praeter reliquis eminentibus gaudeat, intellectu & voluntate, quarum illa in cerebro, haec in corde humano operationes suas exercet & alias utraque harum diversis plane affectionibus praedita sit, ex quibus diversae etiam regulae & axiomata formari solent; fides vero & pro affectione intellectus & pro affectione cordis sumatur; opera danda est, ut ista duplex fides probe inter se secernatur; cum ab accurata distinctione intellectus & voluntatis magna pars verae sapientiae dependeat, & vel egregius alias Cartesius dum voluntatem in cerebro ponit, & affirmationes ac negationes, omnium aliorum consensu attributa intellectus cogitantis, in principiis Philosophiae suae ad actiones voluntatis refert, exemplo suo docere potest, quam periculosum sit ei, qui naturas rerum inquirere sat agit, multo magis autem ille, qui omnia naturae phenomena & totius universi structuram demonstrare ex principiis suis promittit, si in noticia sui ipsius, & eorum, quae omnes homines tam profunde & intime sentiunt, tam notabiliter aberret & hallucinetur.

§. 6.

Porro fides cordis nihil aliud est, quam fiducia, sive in hac fiducia hominem ad se ipsum & actiones proprias referas, sive ad alios homines. Inde bona fide aliquid agere, fidere alicui, fidem habere. Et quia fiducia securitatem parit, hinc & saepe apud Latinos bona fide agere ille dicitur, qui nimis confidenter; etsi cum summa negligentia aut impudentia enim tale quid agit, quod non laudem vel

etiam plane reprehensionem merebatur, modo id sine astu ad fallacia faciat, ac se iniuste aut turpiter facere ignoret. Imo quamvis in istis locutionibus fidem dare, fidem servare, fidei vox in alio significato accipi videatur, pro dictore scilicet conventorumque veritate & constantia, sic dicta secundum Ciceronem *1. off. c. 7.* quia *Fiat*, quod dictum est, revera tamen & ista locutiones ad fiduciam referri possunt, cum is, qui fidem alteri dat, hac datione intendat fiduciam in ipso excitare, ut sibi fidem habeat, & per istam voluntatis constantiam, quæ servatione pactorum declaratur, simul fiducia alterius, cui quid promissimus, conservetur. Ciceronis autem derivatio, jam notantibus id Lexicographis (*vid. præprimis Excell. nostri Cellari Fabrum hac voce*) magis allusio Stoica est, quam vera etymologia.

Ceterum quemadmodum in idiomate vernaculo *trauen und glauben* sæpe synonymice usurpantur, ita & in lingua latina *fidere & credere* fere idem significant. Non pigebit tamen hinc inde observare, ubi synonymia ista fallat. Ita credere alicui, sæpe denotat fiduciam ponere in aliquo, seu fidere, alicui, non tamen ista duo æquale patent. Cuicumque fido, credo, sed non omni, cui credo, fido. Similiter a voce *fidere* *fides* dicitur; item *fidelitas & fidelis*. At substantivum, quod fidei respondeat, *and* *tr* credere non habemus. *Fidelitati & fideli* Grammaticæ quidem correspondent derivationes *credulitatis & credulorum*, sed moraliter magna inter ista est differentia, *fidelitas* ad virtutes pertinet, *credulitas* ad vicia seu naves. De reliquis differentiis videbimus suo loco.

Vivimus vero iis temporibus, ubi ad stabiliendam veram sapientiam sæpe ob sapientes huius sæculi inculcari debent prolixius res alias certissimæ. Notavimus, neminem forte dubitare, quin *fides cordis* sit *fiducia*, sed deprehendimus, multos dubitare, an *omnis fiducia* in corde sit, & an non etiam detur *fiducia* in intellectu. Putamus autem, posterius esse falsum. Omnis fiducia est conjuncta cum certitudine. In intellectu vero nihil deprehendis, quam hæc tria cogitationem certam, dubiam & probabilem. Cogitationes certas fecimus, non credimus. Et quæ intellectu credimus, de iis intellectu-
liter

liter certi non sumus. Porro omnis fiducia effectus est. Nullus autem effectus in cerebro est, uti nullus intellectus, quia a voluntate distinguitur, est in corde.

Unde sponte se exerit, communiter, etiam ab iis, qui maxime eam inculcare debebant, neglecta distinctio certitudinis duplicis, cordis videlicet & intellectus. Ubi fiducia est, ibi certitudo cordis est, esset enim contradictio, si incertam fiduciam dicerem aut dubiam, (etsi de dubia fide tanquam voce latius patente res nobis non sit ignota,) Germanice *ein zweifelhaft und ungewis Vertrauen*. Sed quis vellet dicere, omni fiducia conjunctam esse certitudinem intellectus seu scientificam; v. g. si credimus firmiter, nos amari ab amatis personis, necessario ipsis fidimus, & certam fiduciam habemus, quod ab iis amemur: sed si velimus illam certitudinem vel nobis vel aliis hominibus rationibus necessario concludentibus, quales ad certitudinem intellectualem requirantur demonstrare, impossibile id fore. Unde necessario patet, multa dari, quae intellectui nostro sunt dubia aut certe saltem verosimilia, cordi tamen nostro certa. Hinc etiam dicere solemus, si de ejusmodi rebus amiei nostri urgeant, rem demonstrari certis argumentis, praepriis de rebus futuris; de quibus rarissime rationes scientificas proferre possimus; Videbitis, me verum dixisse; & sentietis, nam cor meum me non fallit, aut; *Das Herze sagt mit es, es wird gewis geschehen*. Contra saepe accidit, ut, etiamsi certitudo intellectus adsit, nulla tamen adsit certitudo cordis vel fiducia v. g. Illa certissima sunt, de quibus nullam dubitandi rationem habemus, quales sunt omnes sensationes vigilantium. At annon contingere potest, ut, dum videmus hominem, quem mortuum fuisse crederamus, & cum eo colloquimur, & nullam rationem intellectus dubitandi nobis suppeditat, tamen praesens affectu non fidamus oculis & sensibus nostris? Annon contingere potest, ut, etsi videamus eum quem odimus, nos ex terro carcere aut a morte liberare, tamen nullam in hoc ejus facto ponamus fiduciam.

Unde, quod obiter dicam, miror, cur Scripturae sacrae interpretes communiter Thomam ut incredulum increpent, reliquos vero disci-

discipulos sine nota dimittant, cum tamen reliqui ex undecim majori incredulitate laboraverint. Statim credebat Thomas, quam primum Christum viderat & tetigerat reliqui etiam post visum & tactum obstupescebant & nondum credebant, donec Christus coram ipsis cibum caperet.

§. II.

Est vero certitudo cordis assensus firmus animæ nostræ in corde, ortus ex affectu amoris erga rem amatam. Et certitudo intellectus est assensus firma animæ nostræ in cerebro orta ex sensationibus evidentibus inde deductis, adversus quas nullas dubitandi rationes proferre possumus. Certitudinem intellectus informat vel informare debet Logica genuina, certitudinem cordis sapientia moralis, unde & in posterum illam certitudinem Logicam dicemus, hanc moralem. Novimus equidem, terminos hos duplicis hujus certitudinis, eruditis non esse infrequentes, non tamen observavimus, fontes hujus duplicitatis ab aliis esse notatos. Et in hoc sensu etiam possumus admittere suo modo doctrinam Cartesii, qua voluit, axioma suum de clara & distincta cognitione atque norma scientiæ, non adhibendum esse in rebus agendis. Multa enim in vita humana cum certa fiducia agere debemus quotidie, de quibus certitudinem intellectus non habemus. Nam ipsam speculationem Philosophiæ moralis, qua in intellectu est, si non certioribus, saltem aequè certis principiis niti debere, ac scientias mathematicas, contra Divum Aristotelem & Scholasticos non solum ostenderunt hæcenus multi non Cartesiani, sed & ipsi Cartesii affectu ex ejus principiis ejusmodi demonstrationes tentarunt.

§. 12.

Omnis fiducia intuitu fidentis, effectus amoris est. Alios vel amamus vel odimus, vel nullo affectu erga eos movemur: Odium omne diffidentiam parit. Carentia odii supponit quidem & carentiam diffidentiam, sed & carentiam fiduciæ. Quo magis odium vel amor est, eo major est diffidentia vel fiducia. Igitur sunt & gradus fiduciæ, non tamen solum dependentes à gradibus amoris in fidente, sed & à copia aut defectu virium in eo, cui fidimus. Quem amamus, eum regulariter credimus & nos amare, h. e. bene nobis velle, eumque voluntatem declaraturum esse signis variis. Non tamen omnis, qui bene

bene nobis cupit, potest etiam nobis semper benefacere, vel quod ejus beneficiis non habemus opus, vel quod destituitur potentia nobis beneficia exhibendi. Infimus fiduciæ gradus est, si amicus potentia destituatur, unde nec fiduciæ nomine venire solet, eique magis credimus, quod nos amet, quam quod ei fidamus. Medius fiduciæ gradus est, si amicus persit nobis benefacere, sed ejus ope non indigeamus. Maximus gradus est, si & opus habeamus amico, & possit indigentiam nostram sublevare, unde & fiduciam in eo ponere tum dicimur, quod de medio fiduciæ gradu dicere non solemus. Quodsi quis potentia gaudeat nobis benefaciendi, sed voluntate destituatur, eum non amamus, sed odimus, & sic diffidentiam erga ipsum necessario in nobis sentimus.

§. 13

Ex dictis vero simul constat, de opposito fiduciæ diffidentia, quid sit & unde oriatur. Ceterum cum omnis virtus inter duo extrema sit in medio posita, habet & fiducia præter diffidentiam extremum alterum, quod credulitas appellatur. Est ergo credulitas nimia facilitas credendi, orta ex amore vago & inconstante; Diffidentia contra nimia difficultas fidendi aliis, orta ex odio plurimum aut raro amore aliorum. Diffidentia plerumque constans animi affectus est. Credulitas contra ob inconstantiam causæ vagatur. Qui enim facile credit, ei facile diversa & contraria persuaderi possunt. Propterea tamen credulus, dum diversis temporibus modo hoc credit modo illud, non abit in incredulum. Incredulitas enim fere diffidentia comites est, aut ejus effectus, denotans statum hominis, quo quis difficulter aliorum dictis credit, sive eos mentiri putet, sive falsa dicere. Sumitur tamen & incredulitas & diffidentia subinde in partem mediam, uti fiducia in partem sequiorem. Unde cum incredulitate non confundenda est infidelitas, cum hæc rem ab incredulitate diversissimam denotet, scilicet fidei datæ violationem & semper in malam partem accipiatur. Thomas & reliqui undecim increduli erant, non infideles. Judas infidelis erat, eo ipso tamen non erat incredulus. Quare non convenienter fideles & infideles in indiomate nostro redduntur die Gläubigen und Ungläubigen, quasi sermo esset de credentibus & incredulis,

B

sed

sed potius dicere deberemus die Treuen und Untreuen. Unde vero communis hic error promanaverit, videbimus suo loco.

Ceterum ex principiis doctrinae moralis Da. Praefidis facile ex passionibus dominantibus hominum cognosci potest, utrum ad credulitatem an ad diffidentiam, item fidelitatem aut infidelitatem proni sint. Voluptati immergi maxime creduli sunt, ceterum nec fideles, nec infideles saepe tamen non fideles: Avari diffidentia & infidelitate laborant fidem in manibus habentes, & spe praemii vel proximos prodentes; Ambitiosi nec creduli nec in omnibus diffidentes, magis tamen ad diffidentiam quam credulitatem inclinant ac, quamvis fidelitatem affectent, passio tamen eorum non admittit, ut firmam fiduciam quis in eorum fidelitate ponere possit. Hinc facile judicari potest, quantum credulitati voluptuosorum & diffidentiae avarorum ex mixtura cum aliis effectibus accedat vel decedat. Nec mireris quod non simul ostenderit, quibus hominibus fiducia aut fidelitas tribuenda sit, quia ex praefata doctrina constat, nullam virtutem veram in ullo homine deprehendi, simul vero ex eadem non difficulter monstrari potest, apud quos simulacra fiduciae & fidelitatis deprehendantur, scilicet apud eos quorum voluptas valde cum ambitione aut haec cum illa mixta est. Post hos illi, qui avaritia pariter ac ambitione reguntur, etsi diffidentissimi sint, & per necessariam sequelam maxime infidi, multis tamen & fideles apparebunt.

Diximus §. 12. quod fiducia credit alteram benevolentiam declaraturum quavis occasione variis signis. Sunt autem signa voluntatis nostrae vel facta vel verba. Utrisque fiducia excitatur, & quod verba attinet, homo fidem alteri habens credit ea esse vera, h. e. loquentem non dicere mendacium, sed verba convenire cum ejus mente. Utrum vero verba cum rebus significatis conveniant nec ne, h. e. an loquens Logicè verum dicat nec ne, magis ad fidem intellectualem quam ad fiduciam cordis pertinet. Non diffidendum tamen est, quo major est praesumptio potentiae & autoritatis in loquente cum praesumptione de ejus benevolentia conjuncta, eo facilius quoque alteri credere solemus, quod verba ejus non solum Ethicè sed & Logicè verum dicant.

cant. Et cui diffidemus, ejus verba si non pro mendacibus, saltem pro falsis habere solemus, nam jam alibi monstravit Dn. Praeses, intellectus plerisque navos & virtutes à dispositione cordis pendere. Quare & voluptuosi circa veritates Logicas saepe nimis creduli sunt, avari contra modum in scripo quaerunt, ambitiosi iterum in medio positi sunt, ad veritatem & inveniendam & percipiendam quoad intellectum aptissimi, praepriis, si ambitio eorum voluptate temperetur, cum mox dicturi simus, pierasque veritates magis fidem quam scientiam requirere.

§. 16.

Ergo jam de fidei altero significatu videndum, quo pro affectione intellectus seu fide cerebri sumitur, quia intellectus solum in cerebro suas funciones exercet, quam tamen cave ne propterea cerebrinam appelles, cum fides intellectualis in suo ambitu considerata abstrahat ab intellectu erroneo, & ritè informato, cerebrinum vero illud dici soleat, quod nullum fundamentum extra intellectum habet, quo nitatur. Solet tamen non incommode fides intellectualis rum cerebrina appellari, quando a Falsis Doctoribus loco fidei cordis h. e. fidelitatis & fiducia substituitur, & hanc mentitur, quia tum revera istud figmentum nullam aliam originem agnoscit, quam cerebrum Pseudo Doctorum.

§. 17.

Quid autem fides intellectualis sit, haud diffidulter cognoscemus ex ejus opposito. Opponuntur vero hic sibi fides & scientia. Scimus, quæ certo vera esse cognoscimus, reliqua verosimilia credimus. Unde scientia dicitur esse rerum necessariorum & certarum, fides rerum probabilium, quæ aliquando aliter se habere possunt. Quoniam tamen intellectus humanus multarum rerum ignorantia laborat, & apud singulos homines inaequalis rerum scientia deprehenditur, ita ut quod unus scit, alter ignoret, quod unus more scientifico demonstrare potest, alter solum ab aliis persuasus credat, ac praeterea multi de rebus ad scientiam non pertinentibus scientias tamen crepent, inde nonnunquam inter se fides & scientia misceri solent, ut ea quæ credimus scire, quæ scimus credere dicamur.

§. 18.

Uti vero scientia à sensibus propriis, ita verisimilitudo à sensibus alienis, per ea, quæ Dn. Praeses in Introductione sua ad Logicam docuit,

cuit, initium capere solet, dum scilicet alii nobis referunt, quid viderint, audierint vel alio modo intra se fenserint. Quare hoc respectu fides intellectualis in genere potest appellari fides historica latè sic dicta, sic ut talis fides historica & fides intellectualis non raro usurpentur synonymicè, potissimum quando utraque contradistinguitur fiduciæ aut fidei cordis.

§. 19.

Quamvis autam ex hactenus dictis jam facile possint plures comparationes inter fidem intellectualem & fiduciam institui, & exinde differentia utriusquè distinctè notari, nolumus tamen circa hoc caput prolixiores esse, sed ista duo saltem notasse sufficiat; 1. Fidem cordis certitudo necessario concomitatur (per dicta §.9.) fides intellectualem concomitatur probabilitas certitudini opposita, 2. Fiducia fere includit fidem intellectualem, non autem fides intellectualis fiduciam, h. e. qui alteri fidet, etiam ordinariè credit ejus verba esse vera (conf. §.15.) sed non vice versa, cujus verba pro veris habeo, ei etiam confido. Nam multi casus emergere possunt ubi credimus inimicis, etsi iis diffidamus, si nimirum veritas illa non respiciat ea, quæ nobis bona vel mala sunt, aut à nobis pro talibus habentur. Ratio utriusque in eo posita est, quod bonum & malum, tanquam fiduciæ & diffidentia objectum, includat etiam conceptum veritatis, saltem ex opinione nostra. Nam quod pro bono habemus, credimus esse verum bonum, & quod pro malo habemus, credimus verum malum aut falsum bonum. Sed non omnis conceptus veri & falsi infert etiam conceptum boni & mali. Breviter omne bonum verum esse debet, non omne verum bonum.

§. 20.

Antequam vero in meditatione fidei intellectualis ulterius ad specialiora progrediamur, paucis prius perlustremus, utrum ea, quæ hucusque de variis fidei acceptionibus ex usu Linguae Latinae & Philosophia observavimus etiam conveniant cum SS. Literis. Ea enim Philosophia demum vera est, quæ sacra Scripturae convenit aut certe non repugnat. Ubi statim de fide fiduciæ notabilis est phrasîς *πιστεύειν ἐν θεῷ*, *πιστεύειν ἐν Χριστῷ*, credere in Deum, in Christum, pro credere Deo & Christo, quæ extra novum Testamentum non facile reperitur alibi,

alibi, & ne quidem apud LXX. ut vocant. Unde & ejus phrasis expressio genuina ex veteris testamenti lingua Hebraea petenda est. Nam credere in Deum non est tantum fidem habere Deo (intellectualiter) quod etiam Dæmonia faciunt *Jacob. 2. v. 19.* Sed Deo confidere, fiduciam suam in Deo collocare, inniti Deo, acquiescere in Deo, tanquam in vita ac salute nostra omnisufficiente *Deuter. 30. v. 20.* adhaerendo ei, nam illa est vita tua. Hinc fides hac vivifica dicitur in novo testamento *πεποίθησις*, fiducia, *πληροφορία*, *Rom. 4. v. 21. Col. 2. v. 2. παρέχεται*, *Ephes. 3. v. 12. 1 Pet. 1. v. 13. 1 Job. 5. v. 13. 14. ὑπόστασις. Hebr. 11. v. 1.* vid. *Georg. Paforis Lexicon voce πίστις.* Unde evidenter patet, vitam salvificam esse in corde non in cerebro, etiam clamantibus Lexicographis.

§. 21.

Sed ne nostram hac in re fiduciam solum in Lexicographis ponamus, clarissima sunt eam in rem verba Pauli eo ipso in loco, ubi utilissimam controversiam de fide & bonis operibus tractat. *Si confessus fueris ore tuo Dominum Jesum, & credideris in corde tuo quod Deus eum excitavit à mortuis, servaberis.* Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Corde ait credi, non cerebro aut intellectu. Nani fidem intellectualem etiam dæmonia habent, non solum de Deo, *Jac. 2. v. 19.* sed & de Christo, quod sit sanctus Dei. *Marc. 1. v. 24. Conf. supra §. 8. junctio tamen §. 19.*

§. 22.

Conveniunt etiam scripturæ ea, quæ de certitudine fiducia ejusque differentia hac parte à fide intellectuali supra docuimus §. 9. 11. & 19. Hinc illa *ὑπόστασις* fidei, de qua Paulus ad *Hebr. XI. v. 1.* à Luthero redditur *eine gewisse Zuversicht.* Hinc idem Paulus ad *Rom. IV. v. 21.* de Abrahami fide prædicat certam seu plenam persuasionem *πληροφορίαν*, Deum, quæ promiserat, posse etiam facere. (*Conf. §. 10. & 15.*) Et ipse Paulus certò persuasus est, neque Angelos, neque Principatus, neque potestates &c. neque ullam, creaturam posse nos separare à Charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro. *Rom. VIII. v. 38. f.* Et alibi gloriatur, quod Evangelium ab ipso prædicatum constiterit apud auditores suos non in loquutione duntaxat,

χρε, (aut quod malim, & quod etiam suadet contextus, in ratiocinatione sola intellectus ἐν ἐν λόγῳ μόνον) sed etiam in virtute tum in Spiritu sancto, tum in certa persuasione (cordis) 1 Theff. I, 5.

§. 23.

Porro etsi in scriptura novi foederis distinctis vocibus diffidentia, incredulitas & infidelitas non solear efferi, sed tria illa communi ἀπιστίας vocabulo denotentur, propterea tamen non est putandum, quod scriptura tollat differentes significationes vocum istarum. Potius officio boni interpretis incumbit, ut ex contextu vel aliis regulis bonae interpretationis sensum genuinum eruat, & idiomate latino & Germanico, in quibus credere & fidelem esse, item incredulum & infidelem esse & sic pari ratione glauben und treu seyn, nicht glauben und mißtrausch oder untreu seyn per dicta superius §. 13, non parum differunt, ista inter se non misceant. Ponamus, historicum quendam Graecum retulisse, quo pacto rex quidam potens rebelles suos subditos ob infidelitatem suam puniverit, & fidelibus praemia distribuerit, in illa vero relatione adhibuisse voces πίστεως & ἀπιστίας item τῶν πιστῶν καὶ ἀπιστῶν. Quis a quo animo ferat, si interpretes latinus hic adhibeat voces incredulitatis, item credentium, & incredentium, aut interpretes Germanus voces Glauben Unglauben, Gläubige, Ungläubige, loco Treue, Untreu &c. Non disiteri tamen possumus, inconvenientem ejusmodi versionem sapius deprehendi etiam in translatione Lutheri nostri, quod non exprobro beati viri manibus, cum mox dicenda ostendent, eum hic peccasse non ex inscitia & ruditate, sed vitio communi etiam eruditissimorum istorum temporum, adeoque facile hic excusationem mereri, sed ideo saltem admoneo, ne navos illos lauducamus, sed definamus aliquando post tot Reformationis annos quasi studio vel Papizare, vel Ethnicislaré.

§. 24.

Licebit adeo speciminis loco saltem unum & alterum textum emendare. Suppono ex dictis §. 20. & 21. fidem salvificam in scriptura non esse fidem intellectus sed fidem cordis seu fiduciam. Hinc vero necesse sequitur, ἀπιστίαν huic oppositam non esse incredulitatem sed diffidentiam. Hoc supposito locus ap. Marc. cap. ult. v. 16. ita cum emphasi reddendus erit: Fidens & baptizatus servabitur; infidelis

delis vero condemnabunt. Wer vertrauet und getauffet wird, wird errettet werden, wer aber misstrauisch oder untreu ist, wird verdammnet werden. Et salter *2 Tim. 2, 13.* Si infidi sumus, ille tamen fides manet, uti & Erasmus reddidit, ac sic forte alii Latini. Sind wir untreu, so bleibet er treu. Addamus & tertium locum *Rom. XI, 23.* Sed & illi, si non permanserint in infidelitate, inferentur, ubi iterum Erasmus rectissime, potissimum si respiciatur ad precedentis capitis 10. v. ult. Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem. Aber auch Sie, wenn Sie nicht in Ihrem Abfall oder Untreu verharren werden, werden wieder eingepropffet werden, &c.

§. 25. Credulitatis, quod alterum extremum fiducia supra fecimus, mentio quidem diserta, quod recordemur, non fit in doctrina novi foederis, res ipsa tamen & quod creduli non debeamus esse, satis exprimitur, dum Paulus consulit, omnia prius explorare, & tum demum quae bona sunt retinere *1 Theff. ult. v. 21.* dumque Johannes hortatur, ne cuius spiritui credamus, sed ut probemus spiritus, utrum ex Deo sint, id est, uti postea se explicat, utrum diligant alios, *1 Joh. IV, 1 & 7.* tantum abest, ut scriptura unquam credulitatem non nisi praedictio autoritatis humanae aut educatione nixam approbaverit.

§. 26. Denique & fides intellectualis saepius in sacris literis commemoratur, forte tamen non evidentius opponitur haec fides fiducia cordis, quam apud Jacobum cap. 2. v. 19, *Tu credis, Deum unum esse, recte facis & demonia credunt,* (speculative sed non cordicibus,) *& horrescunt* (horror enim & fides cordis sunt opposita.) Esti nullum sit dubium, Diabolum de mysteriis habere fidem non saltem verosimilem, sed scientificam, aut certe scientiae aequipollentem, dicit enim, quod probe cognoscat, Christum esse sanctum illum Dei, *Marc. 1, v. 24* ubi egregiam quoque confessionem oris edit, sed infelicem tamen & insalutarem, quia scilicet ipsi deest fides cordis *Conf. supra §. 21.* & saltem fides ejus historica est, uti quoque communi consensu sic vocatur.

§. 27. Consensum hactenus memorarum scripturae & rationis in fecerenda

nenda fide cordis & intellectus insigniter turbarunt scriptores Ecclesiastici novâ Fidei acceptione & novis phrasibus de fide inventis. Quod enim hæcenus & latinitas & sacræ literæ ignoraverant, id illis temporibus, quibus sponsa Christi, quæ perpetua virgo esse debebat, ex hominibus viros assumit & adultera facta est, & latinitati & sacræ scripturæ superinductum est, ut fides denotarit fidei formulam scripto comprehensam. Unde & scribere fidem dicebat. *Vide Excell. Celarii nostri Thesaurum Fabro Buchmerianum hæc voce.* Occasionem & tempus & effectum huius novi inventi graviter depingit Hilarius in libro ad Constantium. Summa eo redit. Præscriptione fidei fidem Evangelicam exspirasse. Singulis annis novas fides scribi, veram exulare. Tot fides scribi quot sint voluntates: Unam debere esse fidem: ab hæc unica vera fide descitum esse fidei multiplicatâ, ac multiplicatam sustulisse unitatem, & cum unitate ipsam fidem: post Nicæni Conventus synodum nihil agi, quam quod fides scribentur, cum tamen nemo ad Christum pertineat: Scribi fidem, quasi fides non debeat esse in corde &c. *Conf. Arnoldi delineat. prim. Christ. l. 8. c. 20. §. 15. 16. seq.*

§. 28.

Iisdem Autoribus debebamus, quod credulitas pro fide, & sic vitium pro virtute & usurpati & venditari cœperit. Cujus rei occasio forte sumta ex illis Prudentii Apotheos. v. 547.

Vis tanta novella credulitatis inest.

Quamvis autem Poetæ facilius excusantur, si ob metrum vocibus non exactè convenientibus utantur, res ipsa tamen haud dubie placuit clero, loco fidei Evangelicæ à grege suo cœcam fidem seu credulitatem postulante, ut istud synonymum invaleret & fidem mentiretur. Hinc postea etiam apud scriptores pios & de damno Josephi sollicitos tuto credulitas pro fide dicitur, ut apud Salvianum passim fit. Et utinam reliqui cum Salviano cum falso nomine rem veram retinuisent. Ita enim hic *lib. 3. de gubern. Dei p. 70. edit. Ritters: Quid igitur credulitas vel fides? Opinor fidelem hominem Christo credere, i. e. fidelem Deo esse, hoc est fideliter Dei mandata servare. Et lib. 4. init. p. 100. Cum ut diximus hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christi mandata servare, fit absque dubio, ut nec fidem ha-*
beat

beat qui infidelis est, nec in Christum credat, qui Christi mandata contulcat, ac per hoc totum in id resolvitur. Ita quidem Salvianus: Sed apud reliquos credulitas Christiana secundum ductum eorum, quæ modo ex Hilario excerpimus, & analogiam totius Historiæ Ecclesiasticæ, erat fideliter fidibus à Clero scriptis adhærere, ea memoria mandare, dubia circa istas formulas orta objecta autoritate scribentium more Pythagoreorum discipulorum repellere &c.

Et ne putes, doctores à reliquis reprobatos hunc errorem errasse, videamus quid Chrysostomus, de cuius orthodoxia nemo dubitaret, docuerit. Is vero *homil. 1. in 1. ad Timoth.* primum boni discipuli Christiani requisitam ponit credulitatem Pythagoricam. *Qui discere cupit, obtemperare debet, non conisari credere, non ratiocinari;* *μηδὲν εἰναι, ἢ συλλογίζεσθαι.* Si homini tantum tribuerunt, & quidem prestigiatore ac mago, Pythagore inquam, ut ejus dogmatis simpliciter, & sine ulteriori inquisitione acquiescerent, usurpantes locò rationis suum illud: ipse dixit, quanto magis idem in Deo faciendum est nobis? Bene, Chrysostome, si modo Deus unquam assensum ejusmodi cœcum à tuis postulasset, si modo voluisset, ut vos Doctores prestigiatore illi & mago vos comparare deberetis. *Conf. Rittershus. lect. sacr. lib. 6. cap. 14.*

§. 30.

Uno vero absurdo admisso mox sequebantur plura. Cum enim formularum isti fidei Doctores omnia autoritate Pythagorica agerent, ac sic, uti contra rationem & scripturam novum fidei monstrum formaverant, ita & sæpius in tollendis fidelium dubiis & ratione & scriptura destituerentur, novum ad palliandam hanc ignorantiam fidei oppositum dederunt, quod iterum & ratio & scriptura ignorat, ipsam videlicet rationem. Sæpe à Chrysostomo eodem fidem & ratiocinationes sibi opponi, pluribus exemplis docuit idem Rittershus. *lect. sacr. lib. 6. c. 3.* Cæterum utrum hic primus autor ejus oppositionis sit, an jam ab aliis hunc errorem acceperit, nostra parum interest. Sufficit, id inventum maxime irrationale esse. Fides cordis ratione destituta impetus bestialis est. Fides salvifica maxime rationalis. Fides intellectualis regulas suas mox tradendas à ratione mutuatur, imo nihil

aliud

aliud est, quam ratio verisimilis vel etiam certa. In scriptura vero nusquam Fides & ratio, (λογος) sibi opponuntur. Quin potius concordia rationis & fidei satis dilucide inculcatur, dum Paulus Romanis cultum divinum rationalem λογικόν commendat Rom. XII. 1. & Petrus ipsam doctrinam Christianam & Evangelicam appellat lac purum & rationale, λογικόν. 1 Petr. 2. v. 2. Scio equidem, pro stabilienda ista erronea oppositione & fide cœca multa scripturæ loca in omnium ore esse. Sed scio etiam, ista loca omnia esse contorta, nec probare, quod probare debent. Unde ut nos in iis prolixè refutandis detineamus, non est opus.

§. 31.

Non potuit vero non ex tot & tantis erroribus propullulare, ut ex fide Christiana cordis, fieret solum fides intellectualis & historica seu uno verbo dæmoniaca. (vide supra §. 18. 21. 26.) Imo, si dicendum quod res est, fides illa formularia, credulitas illa Pythagorica, fides ista rationi opposita adhuc pejor est fide dæmoniaca, hæc enim rationalis est de rebus, in quibus ratio & scriptura concordant, illa vero irrationalis, quia rationi opposita. Neque hoc pro nimis duro asserto habendum, si quis pensiter, quod Salvianus omnem fidem pure intellectualem fidei dæmoniaca postponat. Pulcherrimus ejus locus meretur ut totus adscribatur. Ita vero lib. 4. p. 104. postquam verba Jacobi de fide dæmonum recitasset: *Nam quid erravit Apostolus, ut hominis Christiani fidem dæmoni compararet? Non utique, sed ostendere illud volens, quod supra dictum est, quia sine operibus bonis nil sibi per fidei supercilium usurpare deberet. Idcirco autem à Dæmonibus Deum credi: Scilicet, ut sicut Dæmones, cum Deum esse credunt, tamen in perversitate perdurant, ita & quosdam homines quasi credulitatem dæmoniacam habere, qui cum se Deum credere asserant, tamen à malo opere non cessant. Subjungit autem ad pudorem & condemnationem hominum peccatorum, non credere solum Dæmones Dei nomen, sed etiam timere & contremiscere: hoc est dicere: quid tibi blandiris, ò homo, quisquis es, credulitate, quæ sine timore atque obsequio Dei nulla est? aliquid plus dæmones habent. Tu enim unam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem, illi & credulitatem habent pariter & timorem.*

§. 32.

Porro potissima attributa fidei cordis fuere translata in fidem intellectualem, & formulariam, quod quis per formulas salutem accipiat, (Conf. §. 20. & 21.) unde & ipsa doctrina secundum certas formulas jam ab illis temporibus fides unica ac salutaris dicta fuit, *der allein seligmachende Glaube*, & communis persuasio invaluit, nullam certiozem probationem inveniri posse de aliena salute, quam si ad mortem usque professus fuerit formulam receptam, credulitatem Pythagoricam, fidem irrationalem seu rationi oppositam.

§. 33.

Ergo putamus primum momentum Papatus, quo mediante summa tyrannis in animos hominum exercet, consistere in eo, quod totam scripturam corruperit, dum omnia ejus loca de fide cordis loquencia detorlit ad fidem aliquam membranaceam aut chartaceam, credulam, Pythagoricam, irrationalem, seu, ut alias appellare solemus, carbonariam. Cumque istud per excerpta superius ex Hilario jam sub Constantino factum sit, vel hoc argumentum sufficeret, si aliis destitueretur, sub Constantino M. Anti Christum dominatum suum in orbe Christiano stabilivisse. *Vide Arnold. delineat. prim. Christ. lib. 8. per integr. & jam ante eum Rittershus. Lect. Sacr. lib. 6. c. 17.* Utrum vero ex isto papatu nos, qui Evangelicos, nos dicimus: jamdum simus liberati, alia questio est, de qua interim videri potest integra *Part. 2. Hist. eccl. Arnoldi*. Quicquid hujus sit, non vitio vertendum ICTO aut Politico, si hic distinctionem juris publici, inter esse in territorio & de territorio, in praxin deducat, h. e. ut si forte in medio papatu adhuc vivat, non tamen sit de papatu, sed libertate Christiana utens fidei cordis studeat, & quotidie scrutetur in scripturis, relicta fidei formularia formulariis, & credulis credulis, & irrationali equis & mulis, & carbonaria carbonariis. Hi nigri sunt, hos tu Christiane caveto.

§. 34.

Hic ita notatis, de fide intellectuali jam magis specialia observanda erunt. (conf. §. 20. *ini.*) Diximus §. 17. fidem intellectualem, qua scientia opponitur, esse rerum verisimilium. Quamvis autem jam omnia ista supponamus, quæ Da. Præses de differentia inter veritates certas & verosimiles, tanquam doctrina maxime necessaria, quamvis vulgo

C 2

neglecta,

neglectâ, tradidit fufus in introductione ad Logicam, juvabit tamen ad naturam fidei intellectualis ed melius cognoscendam, & communes Philofophiæ Academicæ, etiam novioris errores tacite notandos, aliquot observationes breviffimis positionibus includere. 1. Pauca funt veritates certæ. 2. Veritates certæ funt potius paffiones intellectus & axiomaticæ inde orta, quam libera ejus actiones. 3. Sensus nunquam fallunt, ratio feptiffimè, nulla vero feptius, quam quis putat, intellectum purum, fenfibus contradiftinctum, veritates invenire poffe. 4. Singularia certo cognofci poffunt ab intellectu humano, Universalia, fi non pleraque, faltem potiffima funt faltem verofimilia. Effentias enim omnès rerum ignoramus, etiam hominis ipfius, adeoque de nulla re evidentem & diftinctam cognitionem habemus. 5. Ergo pleraque credimus, pauciffima fcimus, cum & communiter fcientia dicatur effe debere rerum univerfalium, non singularium. 6. Ergo fapiens inter Sophiftam Dogmaticum, fcientias ubique crepantem, & Scepticum, omnia faltem credentem, in medio pofitus, huic propior eff quam illi. 7. Philofophus Dogmaticus cujuscunque fectæ magis infanit, quam Scepticus. Scepticus in paucis aberrat, fcilicet in iftis, quæ certo fciri poffunt, hæc vero pauca funt. Dogmaticus vero plura fcire fe putat, quæ faltem credit, quia plurima ignorantur. In d etiam ea, quæ fciri poffunt, & quæ putat fe fcire, reverà non fcit, fed credit, quia totus præjudicio autoritatis eff immerfus. Ergo ipfe nefcit quid agat. 8. Sapiens in rebus univerfalibus fidem magis, quam fcientiam quærit, certitudine singularium & cognitione immediate inde orta contentus. 9. Philofophia fcientiam jactans turbas femper peperit & rixas. Credens Philofophia magis apta ad quietem. Ergo vel ex hoc capite fides magis apta fapienti quam fcientia. 10. Quinimò ad vitam tranquille agendam non requiritur certitudo, fed verifimilitudo, feu veritas intuitu tranquillitatis civilis non in puncto confifit, fed latitudinem femper habet. Ita poffet quis bonus civis & vir bonus effe quamc. opinionem v. g. de proportione diametri ad peripheriam, unius libræ erga alteram, de motu folis vel terræ, de definitione fubftantiæ & accidentis, de conceptu caufæ moralis, & reliquarum caufarum, & in genere de maxime controversis hypothefibus. Phificis, moralibus, medicis, Juridicis & quæ perperam Theologicæ vocantur, foveat. 11. U^t in

in omnibus dantur plures verosimilitudines, & paucissima ac valde simplices veritates certæ.

§. 35.

Fides igitur intellectualis est vel de rebus universalibus vel de singularibus. Illam vocabimus Philosophicam, hanc Historicam strictè dictam. Fidei Philosophicæ tot sunt species, quot sunt disciplinae rationales. Ergo datur fides Metaphysica, Logica, Physica, Ethica, Politica, Mathematica, Medica, Juridica, Theologica. Et hæc ultima, quatenus Theologia Academica ad habitus intellectus humani viribus parabiles & præmiis promotionum Academicarum dignos refertur, iisdem regulis, nãvis, cautionibus est subjecta, ac reliquæ species, adeoque hoc intuitu parum præcipui præ reliquis habet, nec falsificat.

§. 36.

Declaramus rem exemplis: Ita fide *Metaphysica* quis credit v. g. causam Moralem influere in effectum tantum immediatè, alius etiam mediate; hic credit causas efficientes rerum & finales esse externas, alius internas; hic credit spiritum esse ens cogitans, alius in genere ens agens; hic credit totum & partes esse attributa omnis entis, alter esse tantum attributa corporis; hic credit, tot esse attributa entis eaque sic esse definienda; alter & de numero & definitione attributorum aliam fidem fovet; tertius fortè credit, ea planè definiiri non posse. Et in genere tot ferè possunt exempla fidei *Metaphysicæ* asserri, quot sunt canones *Metaphysici*. Horum autem infiniti sunt, fluctuantes, incerti & multis limitationibus obnoxii.

§. 37.

Ita fide *Logica* quis credit v. g. dari analogã mediã inter univocã, & æquivocã, & analogum terminum absolute positum sumi pro analogato nobilissimo, alius credit, nulla dari univocã, & analogum terminum sæpè sumi pro analogato ignobiliiori; alius credit, quinque esse prædicabilia, alius pauciora; alius proprium & accidens differre, alius non differre; alius decem esse prædicamenta, alius plura vel pauciora; alius credit, substantiam esse ens per se subsistens, alius credit ignorari, quid sit substantia; alius propositionem indefinitam æquipollere univocã, alius particulari; alius tres esse figuras syllogisticas, alius plures;

alius unam esse methodum vagam & arbitrariam, alius determinatam
syntheticam vel analyticam, & ita in infinitum.

§. 38.

Ita in *Physica* quis credit, dari vacuum vel non dari; alius cre-
dit, unam esse materiam, alius triplicem, crassam, subtilem & subtilis-
simam; alius materiam credit esse infinitam, alius finitam, alius indefi-
nitam; alius credit materiae motum inesse, alius non inesse; alius dari
corpora inanimata, alius non dari; alius lucem esse substantiam; alius
esse accidens; alius dari attractionem, alius non dari; alius credit ho-
minem esse speciem infimam, alius non credit; alius credit intellectum
agere in voluntatem, alius contrarium sibi persuadet, & sic in infi-
nitum.

§. 39.

Ita fide *Ethica* quis credit, dari quatuor virtutes, alius undecim,
alius unam; alius credit, S. B. consistere in habitu virtutis, alius in
actione, alius in tranquillitate animi; alius, affectus esse bonos, alius
malos, alius indifferentes; alius credit dari actiones indifferentes, alius
omnes esse bonas vel malas; alius credit dari liberum arbitrium, alius
non credit; alius credit dari virtutes philosophicas, alius non credit;
alius credit socialitatem, alius ordinem, alius convenientiam cum san-
ctitate divina, alius convenientiam cum statu integritatis esse fundamen-
tum moralitatis, & ita in infinitum.

§. 40.

Ita fide *Politica* quis credit, Majestatem esse immediatè à Deo,
alius mediatè; hic credit, originem Rerumpublicarum esse ex impulsu
merè naturali, alius ex metu, alius ex malitia hominum; hic credit,
mixtam Rempubicam esse omnium optimam, alius esse omnium mi-
serissimam; hic credit regnum electivum esse melius successivo, alius
successivum electivo præfert, alius singulas formas habere sua commo-
da & incommoda; similis fides opposita est de præstantia Monarchiæ,
Aristocratix, & Democratix; hic credit in libera Republica esse ma-
jestatem temporariam, alius contraria fide persuasus id negat; hic cre-
dit, felicem esse Principem fines territorii multum augentem, alius fe-
liciores putat, qui territorium non ita amplum possidet, & nimiam
amplitudinem ruinam imperiis magnis asserre sibi persuadet; hic cre-
dit

dit accisiam, sic venia verbo, esse modum collectandi optimum, alius contraria fide imbutus manibus pedibusque repugnat, ne introducatur, & ita in infinitum.

§. 41.

Ita fide *Mathematica* alius credit, Mathesin esse scientiam scientiarum, ex qua peti possint demonstrationes omnium rerum; alius credit valde paucas dari certitudines Mathematicas & multa ibi non solum credi, sed & falsò credi; nec v. g. mathematicam rationem dari posse, cur globus major non transeat foramen minus; alius credit, Mathesin pertinere ad intellectum purum imaginationi contradistinctum, alius credit, ne quidem dari intellectum ejusmodi purum; alius credit mathematicas abstractions, quò subtiliores sint, eo magis prodesse ad inveniendam veritatem, alius credit tales subtilitates parum prodesse & sæpe officere inveniendæ veritati; alius credit quantitatem abstractam ab omni materia esse materialem, alius credit dari corpus mathematicum, alius nullum corpus præter Physicum agnoscit, alius credit fundamenta matheos esse definitiones ideales; alius credit mathesin fundari in sensibus æquè ut alias disciplinas; alius credit ideam circuli & lineæ rectæ melius imaginatione, quam definitione concipi; alius credit punctum mathematicum defini posse, alius non posse; alius credit definitionem lineæ rectæ, quam Euclides tradit, esse optimam, alius defendit definitionem Platonis, alius Procli, alius Archimedis; alius definitionem anguli, quam Euclides tradit, quod fit concursus duarum linearum rectorum in eodem puncto inclinatarum credit posse conciliari cum divisione anguli, alius credit, hanc conciliationem esse impossibilem; alius credit, dari infinitum mathematicum, alius credit, illud esse ignem frigidum; alius credit, Geometriam abstrahere etiam à possibili physico; alius credit eiusmodi abstractionem replere intellectum phantasiis irrationalibus; alius credit, duas lineas rectas erga se inclinatam posse ad se appropinquare in infinitum sine contactu; alius credit, hanc subtilitatem esse opus imaginationis valde corruptæ; alius credit lineam extremam circuli constare ex concavo & curvo, quod medium habet rectum, alius credit hoc esse delirium; alius credit, dari proportionem accuratam inter lineam rectam & curvam & generationem linearum curvarum inveniri

ac demonstrari posse, alius credit hoc esse impossibile, & sic in infinitum.

§. 42.

Ita fide *Medicâ* quis credit, mörbos curandos esse methodo Galenica, alius methodo Hippocratea, alius methodo Theophrastica, alius methodo mechanica, & sic in infinitum. Ita fide *Theologica* quis credit systema Theologicum sic esse formandum, alius aliter; alius credit, ita esse exponendum locum scripturæ, alius aliter; alius credit, hanc esse veram & genuinam analogiam fidei, alius aliam; alius credit Formulam Concordiæ esse libellum à Deo inspiratum & optimum ad pacem Ecclesiasticam, alius credit esse libellum merè humanum, perpetuas turbas in Politia & Ecclesia dantem &c. Exempla fidei *Juridicæ* videbimus in cap te sequente.

§. 43.

Fides Historica strictè dicta (vid. §. 35.) non solum à fide philosophica differt, quod hæc versetur circa universalia, illa circa singularia, sed & in eo est differentia, quod fides historica versetur circa actiones humanas, vel quæ ut actiones humane concipiuntur, fides philosophica circa res omnes. Fides historica credit actiones humanas ita vel aliter aut plane non gestas esse, fides Philosophica credit actiones has convenire cum principiis rectæ rationis vel non convenire. Fides Historica occupata est circa actiones hominum voluntarias vel invitas, fides Philosophica agit de cogitationibus hominum, quatenus sapissime in omnibus disciplinis agitur de sensu in scriptoribus. Interpretatio vero est pars Logicæ maxime necessaria.

§. 44.

Ergo Fides historica est præsumptio veritatis de eo, quod hominibus accidisse, vel ab iis gestum esse dicitur, orta ex conjecturis circumstantiarum, quæ non sæpe fallere solent, nullis tamen ab hominibus inventis aut præscriptis regulis adstricta, sed liberæ cujusvis ratiocinationi, à præjudiciis tamen vacuæ, relicta.

§. 45.

Dico præsumptio veritatis: Omnis enim fides historica (ut & philosophica) parit verosimilitudinem saltem & in hoc differt ab eo, quod ipsi vidimus, audivimus, fecimus, aut cujus connexionem necessa-

cessa-

cessariam cum aliquo principio certæ veritatis aliis evidenter ostendere possumus. Nec differentia hic est (nisi forte quoad gradum verosimilitudinis inter fidem historiarum secularium & Ecclesiasticarum. Nam & fides historica de Christo parit saltem verosimilitudinem intellectualem, neque aded est salvifica, neque necessariò requirit cooperationem Spiritus sancti.

§. 46.

Dantur tamen verosimilitudines, quæ in vita civili & iurita voluntatis ac tranquillitatis animi (confer. §. 34 n. 10.) æquipollent moraliter tamdiu veritatibus Logicè certis, quamdiu non docetur contrarium. Quas inter & veritates certas ea est differentia, quod in veritatibus Logicè certis plane impossibiles sint probationes in contrarium, in eiusmodi verosimilitudinibus probatio contrarii habeatur pro valde difficili. Moraliter autem fere æquipollent valde difficile & impossibile.

§. 47.

Et si unquam, sane in fide historica pariter & Philosophica certitudo moralis & logica confundenda hant sunt. Ad certitudinem moralem sufficiunt verosimilitudines Logicæ, ex mille tamen verosimilitudinibus Logicis non fit certitudo Logica, aut ut alias vocari solet Mathematica, alias enim non essent verosimilitudines. Tolleretur omnis amicitia ac omne vinculum humani generis, si quis alteri non ante fidere, eumque amare vellet, nisi postquam alter ipsi fiduciam & amorem suum demonstrativo quodam syllogismo, aut demonstratione Mathematica probaverit. Tenta quæso, quâ ratione velis alteri amorem quemvis mathematicè demonstrare. Verba, risus, suspiria, oculorum inclinationes dona, & omnia opera reliqua quibus alteri benevolentiam declaramus, signa moralia sunt, non mediè termini, qui requisita demonstrationis Logicæ *κατὰ πικρὸς* &c. habeant, non axiomata mathematica, quibus adhibitis istas miræ efficaciam notas Q. E. D. adscribere possis. Nescio vero, quis majorem mentis alienationem patiatur, utrum is, qui ad fiduciam requireret ab altero demonstrationem mathematicam, utrum is, qui in materia morali tales demonstrationes promitteret & jaclaret.

D

§. 48.

§. 48.

Meretur tamen præcedens observatio eo-cautiorem notam, quæ major ejus neglectus in praxi etiam inter illos, qui sapientia alios præcellere videri volunt. Sunt profecto, sunt cheu! plurima ingenia acuta & subtilia, qui prono impetu in Atheismum ruunt, dum de Deo & ejus essentia ac attributis, de veritate Historiæ Sacræ, & Evangelii &c. demonstrationes Logicas & Mathematicas bona fide & anxie querunt. Et horum forte tantus non esset numerus, si illi, qui Doctores Christiani, & Ministri esse volunt, miseris hæc hominibus fontes erroris ostenderent, ac si non plurimi tales demonstrationes in rebus ad fidem Philosophicam & Historicam pertinentes inaniter jacerent, ac mediantibus illis demum, fiduciam cordis excitare frustra sitigerent. Quotidiana, proh dolor! experientia testatur, in rebus fidei Christianæ signa amoris vulgaria etiam ab iis, qui talia quotidie inculcant, ac verbis præ se ferunt, re ipsa negligi, & ubique scripta fide aut syllogismis agi. Testatur eadem, alios donis, & blanditiis, alios minis & gladio assensum aliorum hypocriticum fidei huic syllogistica extorquere, ut pius & sincerus Politicus aut Jure Consultus fere ne sent, quo se vertat. Et quo se vertet, nisi derelictis omnibus doctoribus falsis ad Deum & Christum suum?

§. 49.

Recordabitur autem quilibet Christianus, & quilibet sincerus Minister Christi, non solum communis asserti, quod fides salvifica describitur à Paulo *ad Hebr. XI, v.* certitudo rerum, quæ sub demonstrationem Logicam & Mathematicam non cadunt, sed & spectabit remota præjudicii exempla fidelium ibidem subjuncta, eaque examinabit, an objectum fidei eorum fuerint res demonstrabiles aut veritates Logicæ certæ. Imo mente simplici & cum suspiriis pensabit, cur etiam inter ipsos Evangelicos evangelica doctrina Pauli negligatur *ad Rom. XIV, v. seq.* quæ monet, ut quisque in corde suo de iis, quæ credat, debeat esse certus, & ille qui eredit vscendum esse omnibus, & qui æque æstimat omnem diem, & illum qui contrarium sibi persuasit, quorum utrumque, tanquam sibi contrarium, sub demonstrationem logicam aut mathematicam certissime non cadit. Monet expresse dissentientes ejusmodi, etiam forte errantes, non esse con-

demnan-

demnandos, sed placide suscipiendos, imo ne quidem demonstratio-
nibus affectibus & disputationibus ac syllogismis vexandos. (*μη εις δια-
κρησεις διαλογισμων*) Et tamen ubique inter nos alia longe doctrina,
alia longe facta regnant. Sed mox liberabit nos Deus ab hoc quo-
que malo. Qui credit videbit.

§. 50.

Ne tamen quis & in fide intellectualem aberrat, & ex contrariis
aut contradictoriis opinionibus incautus erroneam præ magis verosi-
mili eligat, pauca quedam de regulis fidei intellectualis dicenda sunt.
Ubi deplorandum rursus, quod communi doctrina hodiernum regnante
doctrinae de verisimili substruatur fundamentum lubricum & plane
impertinens illa scilicet verisimilia esse, quæ sic videntur pluribus
aut sapientioribus. Regula hæc præjudicium auctoritatis, omnem ve-
ritatis cognitionem impediens, stabilit, & nil aliud quam fidem coe-
cam & irrationalem inducit, non Philosophicam aut Historicam. Te-
stibus non utimur ad probanda axiomata & canones intellectus, sed
ad probanda facta. Et imo in ipsis factis testis ineptus est, qui dicit
hoc sibi videri; hoc a se verum credi; scientia in teste requiritur
non fides. Ea credimus facta esse, quæ testis ipse vidit, audiit, egit &c.
Facit & hæc regula, ut ex duabus propositionibus contradictoriis
utramque quis possit credere, quò quid ineptius? Unam enim credit,
quia sic videtur pluribus, alteram, quia ea aridet paucioribus. Re-
gulariter enim plures non sunt sapientes, cum sapientes sunt paucissimi.
Ergo nec ullum usum habet iste canon. Quod si dixissent, verisimile
id esse, quod sic videtur pluribus aut potentioribus, sensum saltem ha-
buisset axioma & monstrasset, mundum regi opinionibus multitudinis
& potentum; i. e. erroribus.

§. 51.

Neque tamen in doctrina de verisimili expectandi sunt canones
apodictici, sed saltem & ipsi verisimiles, h. e. quæ raro vel certè non
sepe fallant. Hic ergo pranotandum. Verum necessario tale seu
certum, & falsum necessario tale seu impossibile, duo extrema esse
scientiam parientia, in quorum medio incognitum est ignorantia so-
holes. Natura vero sua mens humana ignorantiam abjicere studet,
& sic ex illo medio in utrumvis lato modo ad cognitionem verita-
tum

rum necessariarum, modo ad cognitionem rerum impossibilium se mover. Quoniam tamen ob imbecillitatem suam scientiam rarissime attingit, in multis cogitur subsistere in illis, quæ vero & falso sunt propinqua, quorum illa verisimilia, hæc dissimilia vero vocantur. Sunt autem verosimilium & verodissimil. tres gradus. Infimus parum ab incognito abest, scilicet quod ab una parte vix verosimile ab altera vix verodissimile est. Ex hoc oritur dubium stricte dictum seu suspensio iudicii, aut hæsitatio æqualis in utramque partem. Medius gradus ex una parte est, notabilis appropinquatio ad veri punctum & discessio notabilis à puncto falsi, i. e. verosimile simpliciter quod credimus, sed absque magna fiducia; ex altera parte est notabilis appropinquatio ad punctum falsi & discessio notabilis à puncto veri, i. e. verodissimile simpliciter quod non credimus, sed absque magna diffidentia. Summus gradus denique ex una parte est proximitas talis puncto veri, & maxima remotio à puncto falsi, quod sic firmiter credimus, ut in effectu vix à scientia hanc fidem secernere possimus, ab altera parte est proximitas puncto falsi & maxima remotio à puncto veri, quod sic firmiter non credimus, ut in effectu vix possimus istud verodissimile ab impossibili secernere.

§ 52.

Im vel de fide integri alicujus systematis philosophici aut integræ alicujus historię, vel de singulis propositionibus philosophicis aut factis historicis sermo est. Priori casu systema aliquod Philosophicum aut Historia scripta præ aliis maxime verosimilis est, quæ in plerisque proxime accedit ad veritatem certam, & paucissimas contradictiones habet ac verodissimilitudines, Contra ea Historia, id systema maxime verodissimile est, quod certas veritates ubivis jactat & locorum contradictiones meras aut somnia & fictiones cerebri proponit, vel facta narrat, parum cum natura humana convenientia &c. e. gr. Philosophia Mosaica & Cartesiana; Historia Regum Israel & Juda, & Historia Cyri aut Alexandri Magni; Evangelium Mathæi & Philostrati vita Apollonii.

§ 53.

Posteriori casu tres regulæ dari possunt pro diversitate trium graduum verosimilitudinis.

I. Quæ-

I. Quæcunque propositiones aut assertiones historica rarissime fallunt & vix unam aut alteram exceptionem admittunt, illa pariunt verosimilitudinem summam: & quæcunque propositiones aut assertiones historica rarissime & vix semel aut bis contingunt, præprimis si illa contingentia vix sine potentia humana majore concipi possit, ea pariunt maximam verodissimilitudinem. Ita maxime verosimile est, cum, qui secundum leges naturæ vixit, etiam gaudere tranquillitate animi, eum contra, qui contra leges naturæ vixit, tali tranquillitate gaudere maxime vero ab simile est; Ita testimonium duorum testium impartialium, & qui non potuerunt ante à de iis quæ deposuerunt conferre, consonum in minimis etiam circumstantiis maxime verosimile est, contra testimonium duorum testium partialium acuti ingenii diu colludentium, etiamsi in minimis circumstantiis consentiant, maxime verodissimile est. Ita maxime verosimile est, hominem passioni dominanti aut etiam affectui alii fortiter irritato satisfacturum esse quocunque modo, si putet, se id clandestinum facere posse; maxime autem verodissimile est, hominem bene potum, solum cum solâ, pulcrâ, jucundâ, tempore noctis castissime vixisse, aut quod in proverbio apud Pontificios est; clericum solum cum solâ præsumi orare Pater noster. Ita minime verosimile est: aleatorum tesseris ludentem plurimis, præprimis non in omni latere notatis, tribus vicibus continuatis eosdem jactus præprimis summæ maximæ vel minimæ fecisse. Ita maxime verodissimile est, aliquem ea dissimulare posse affectus suos, ut impossibile sit maxime verosimiliter ejus temperamentum cognoscere. Ita maxime verodissimile est, eum, qui pediculum tollit de veste principis, magnum præmium accepturum, aut qui eleganter chelyde ludere novit, hoc ipso ministrum status primarium evaluatum.

§. 54.

II. Quæcunque assertiones raro (sæpe) fallunt, sed tamen admittunt exceptiones non paucas subinde naturaliter contingentes neque potentie majori ascribendas, etsi intuitu casuum oppositorum longe pauciores, ea pariunt verosimilitudinem (verodissimilitudinem) simpliciter, seu gradus medii. Ita verosimile est, duos vel plures testes, quorum partialitas non præsumitur, qui tamen antea secum conferre poterant, de re, super qua testimonium dicendum erat, juratos

D 3

veritatem

veritatem dixisse, nec immemores fuisse salutis aeternae. Ita verosimile est, hominem coercioni affectuum valde operam dantem, tamen succubuisse, si occasio se obtulerit satisfaciendi passioni dominantis, & principis non resisterit: v. g. si voluptuosus non resisterit primis motibus amoris aut cupidini edendi & bibendi; si ambitiosus non resisterit primis motibus se immiscendi negotiis aulicis, avarus primis motibus se immiscendi negotiis mercatoris. Ita verodissimile est, hominem valde irritatum per objectum affectus etiam inferioris restituisse tamen, nisi circumstantiae affuerint valde repugnantes passioni dominantis. Non verosimile est, voluptuosum parum ambitiosum oppugnasse tempore nocturno armis aequalibus inimicum, qui magna etiam injuria ipsum affecerat. Non verosimile est, ambitiosum parum voluptuosum adulterium commisisse cum femina mediocri conditionis & pulchritudinis tali tempore & loco, ubi facile deprehendi poterat, praepriis sub principe adulterium severe puniente. Ita verosimile est, aleatorem in jactu tesserae duarum in omnibus lateribus notatarum saepius jactus summarum 6, 7 & 8. quam 2, 3, vel 11, & 12. facturum. Ergo in judicanda verosimilitudine & dissimilitudine simpliciter respiciendum potissimum ad pluralitatem casuum in regula & ad paucitatem in exceptione. Hinc si v. g. quis sub populo atheo vivat, aut ubi plurima sunt exempla falsorum testium, primum exemplum hic datum potius invertendum erit, ita ut vix verosimile sit, duos testes etiam juratos veritatem dixisse.

III. Quaecunque propositiones seu assertiones historicae saepe fallant ac multas habent exceptiones, ita ut casus exceptionum prope accedant ad casus regulae, ab his tamen aliquo modo superentur, eae faciunt vix verosimile seu verosimile in gradu infimo. Et quaecunque propositiones aut assertiones saepe verae sunt, & tamen casus fallaciarum aliquo modo excedunt casus veritatis, eae sunt verodissimiles in infimo gradu seu vix verodissimiles. Et cum adeo ab utraque parte adsit pluralitas casuum, intellectus vero humanus raro illos inter se computare possit, ut dijudicet, quanam classis alteram superet, fere in medio haerere dedit & suspendere iudicium, nisi determinationem sugereant aliae causae. Ita si duo testes jurati, vix alias non optime, deponant

deponant unanimiter contra virum honestorum morum depositum negantem, iudex quoad fidem historicam fere ex utraque parte anceps esse potest, ut vix videatur ipsi verosimile, virum alias honestorum morum fraudulentè depositum negasse, simul tamen idem vix verodissimile ob iuramentum duorum testium. Itu si scriptor novus cum fiducia narret factum aliquod, quod tacuerunt scriptores antiqui, facile possunt circumstantiæ utrobique intervenire, ut ex una parte id videatur verosimile, ex altera verodissimile. Ita si homo alias honestus cum femina alias honesta, præmissis cum amica & ubi aliqua species clandestinitatis aderat, diuturniore tempore solus cum sola fuerit, vix videbitur verosimile, si circumstantias honestatis utriusque consideres, aliquid immoderati ab iis actum esse, vix tamen videbitur verodissimile, quod non castissime vixerint, si fragilitatem sexus utriusque, & clandestinitatis occasionem consideres. Sic si quis gloriatur, quod velit simulationibus & dissimulationibus per aliquot dies mixturam naturalem suorum affectuum occultare viro alias in cognitione hominum & sui ipsius valide versato, facile potest contingere, ut ob varias circumstantias, quæ intervenire possunt, ex una parte possibilitas ejus rei videatur verosimilis, ex altera verodissimilis &c.

§. 56.

Quamvis autem regulæ hæcenus traditæ & exempla subijuncta satis sint evidentiæ, si doctrinam de verosimilitudine generalitèr & in abstracto quasi specularis, nescio tamen an ex multum profutura sint illi, quis solis iis filius easdem ad praxin casuum & questionum obvientium velit applicare. Cum enim fundamentum illarum sit frequentia aut raritas casuum ad regulas istas applicarorum, & frequentia illa ac raritas potissimum dependeat a natura quarumvis rerum in fide Philosophica, vel a natura hominum in fide historica, & vero naturas rerum nemo noverit, nisi sit egregius physicus, naturas autem hominum nemo exacte noverit, nisi simul doctrinam Ethicam & Politicam probe calleat, facile patet, citrà notitiam exactam philosophiæ principalis naturalis scilicet & moralis istas regulas parum profuturas, ei vero, qui notitia hæc probe est imputus, regulas istas non multum usui futuras.

Porro, cum in re verosimili minima circumstantia possit iudicium variare & in fide philosophica & iudicia, & vero insipue sint circumstantie, hinc sua sponte sequitur, eum, qui non vult decipi in fide intellectuali, non solum liberum esse debere a praiudicio autoritatis & precipitantie, sed & a praiudiciis affectuum amore, odio, nimia curiositate, impatientia, studio imitandi alios &c. utpote qua singula & attentionem in dijudicatione verosimilium rerum maxime necessariam, & ipsum iudicium turbant. Uno vero debet esse homo incorruptorum morum & exacti iudicii, alias regulae quaeunque ipsi nil prederunt. Athominem exacti iudicii & incorruptorum morum quis putabit regulis huiusce opus habiturum.

§. 58. Proderunt tamen aliquo modo tam regulae illae, quam observationes illae §§, quorum precedentium ad ostendendos errores in iudicio rerum verosimilium commissos, eosque, qua communes esse & ab eruditis etiam committi solent, cavendas. Ita nihil frequentius est, quam ut homines plerique, omnium vero maxime philosophi, speculative genuinas causarum naturalium connexiones ignorent, & se non solum pro verodissimili sed & pro difficili ac plane impossibili habeant, quod ipsis impossibile est, aut vi alicui majori vel divinae vel diabolicae tribuant, cujus causam ipsi & alii eorum similes ignorant, et si causa illa sunt, vel pure naturales vel morales. Ita ars praestigiatorum aetate tabulis ex pera ludentium a multis pro arte magicae fuit habita, donec mysteria illa ludicra publicis typis fuerint vulgata. Pari ratione non pauci artes funambulatorum pro praestigiis diabolicis habent cum videant, motiones eorum hominibus, qui a teneris iis non exercitati sunt, esse omnino impossibiles. Ita a Theologis pariter ac Philosophis magno cum zelo cura per pulverem sympatheticum magiae fuit accusata, contra ab aliis nonnunquam morbi spasmatici extraordinarii, in quibus aegrotantes insolita quaedam loqui solent, pro divinis quibusdam ac prophetis moribus incauti habuerunt. Imo magis mirandus effectus praiudicii autoritatis, quo solo abrepti eruditorum praecipui interpretationes sacrarum literarum & doctrinae aliarum, disciplinarum non improbabilis sed valde verosimiles, modo repugnant doctrinae per seculum

feculum aut ultra recepta, pro crimine maximo, hæresi scilicet venditarunt, & earum auctores, homines alias moratos & sanæ mentis quasi à diabolo obsessi essent, sibi imaginati sunt. Pariter & prudentia cognoscendi alios homines, à plurimis pro impossibili habetur, aut certe pro arte illicita vel magica, tantum quia vel Aristoteles de ea nihil scripsit, vel ipsi eam ignorant, & nihil de ea a præceptoribus suis audiverunt, quamvis ea nihil sit demonstratu facilius, atque ipsa scriptura sacra ejus mentionem faciat.

§. 59.

Sunt enim regulæ speciales non pauca, a plurimis Doctoribus in dirigenda fide historica commendatæ quæ tamen & ipsæ si accuratius considerentur, nihil vel certe parum in applicatione ad casus obvenientes proficiunt, sed tot exceptionibus & limitationibus sunt obnoxie, ut omnia relinquuntur in mera incertitudine, cum exceptiones frequenter tot casus contineant, quot ipsæ regulæ. Puta regulæ de fide historica orta ex fama, testimonio, taciturnitate, historiis publicis, & arcanis, Archivis, actis publicis, scriptura privata &c. Primarium hic officium judicantis de fide historica est, respicere ad singulas circumstantias facti, & considerare, utrum relatio conveniat cum connexitate circumstantiarum, quæ in factis reliquarum creaturarum ob communem individuorum unius speciei naturam non adeo diversa esse solet, in factis humanis vero pro infinitate individuorum & pro infinitate ipsorum negotiorum variat. Ergo hic iterum mens præjudiciis vacua & genuina philosophia naturali & morali instructa utramque faciet paginam, contra mens his subsidiis non instructa per ejusmodi regulas magis confunditur quam instruitur. Quare quæ de hujusmodi regulis & communibus circa eas erroribus moneri poterant, sequenti capiti reservabimus, potissimum quia Jcti in ejusmodi regulis ponendis mire & misere luxuriari solent.

§. 60.

Cum vero paucissimi hominum à præjudiciis sint purgati & genuina philosophia instructi, non mirandum quod in questionibus historicis tot contentiones, contradictiones & andabatarum pugnae deprehendantur, cum plerumque ex utraque parte dissentientium, loco rationum verosimilium afferantur colores rhetorici & fuci af-

E

fectuum

fectum, utrobique etiam certari solet regulis istis imperinentibus ac sibi contradicentibus. Sape etiam negotia sic intricata sunt, ut ex utraque parte afferantur conjecturae verosimiles intuitu connexionis circumstantiarum, potissima vero facti circumstantia, à qua reliquæ dependent, ab una parte sic, ab altera modo opposito referatur, & fere deficiant media dijudicandi, uter scriptor vel testis veritatem dixerit quale exemplum per ea quæ capite sequente notabuntur, occurrit in historia vitæ Mariæ Stuartæ, Reginae Scotiæ sub Elisabetha regina Angliæ capite truncata. Ergo sapiens in disceptationibus historicis magis quietum scepticum, quam inquietum dogmaticum agit, h. e. operam dat, ut ipse a præjudiciis vacuus id quod verosimilius est deprehendat, ei que credat, si non possit, iudicium suum suspendat, sed hanc fidem suam aut suspensionem fidei alteri non ottrudat, verum data occasione credulitatem aut incredulitatem ejus placida monstratione verosimilitudinis tollere intendat, & si id efficere non possit, credulo aut incredulo huic non irascatur, sed si ex incredulitate ista damnum sensurus sit, illius misereatur, & vices ejus doleat. Quod si alteri nil profit aut noceat, utrum historiam credat vel minus, tum sapiens multo minorem causam irascendi aut cum eo rixandi habet, sed neque tamen ullam causam dolendi, quin potius studet, ut historiis sive veris sive fabulosis & fictis, doctrinas bonas ad emendationem aliorum facientes amenciores faciat, & alterius attentionem excitet, recordatus proverbiorum vulgarium, quod exemplorum non requiratur veritas, eaque non tam probent, quam illustrent.

§. 61.

Dico in disceptationibus historicis. Neque enim in omnibus dubitandum, aut iudicium suspendendum, aut verosimilitudo diu querenda est. Sed multa sunt in historiis, de quorum veritate nemo sanæ mentis dubitaverit: v. g. Jesum fuisse, multos sanasse, infamæ morte necatum esse; Cæsarem fuisse dictatorem Romanum, in Galliis bella gessisse, à Bruto & Cassio interfectum esse, morte violenta Henricum Stuartum, item Davidem Rizium periisse, & alia multa facta esse, ob quæ male audit Maria Stuarta, & sic infinita alia, etiam in historia profana, tantum verosimilitudinis gradum habent, ut vix à veritate necessaria

necessaria sècerni possint, ac æque stultus habeat, qui de horum veritate dubitare velit, atque is, qui dubitare vellet, utrum bis duo sint quatuor, aut an trianguli tres anguli sint æquales duobus rectis, aut an vigilet, & manus ac pedes habeat. Quoniam tamen parum proderit generales circumstantias historiarum nosse, sine specialibus, cum hæc, & sæpe vel una harum, totum iudicium de facti alicujus moralitate & usu in vita civili mutet, & vero de specialibus his plerumque dissen-
sus sit, v. g. inter Christianos & eorum hostes, utrum JESUM resurre-
xerit, & vivus in cælum translatus sit, item inter Reformatos & Pon-
tificios historicos, utrum Maria Stuarta jussit & consenserit dolo malo in crimina ipsi imputata, utrum a fratre suo consanguineo & aliis hominibus fuerit falsis narrationibus decepta, ac multa scelera sine ejus præfata sub nomine ipsius patrata sint: hic sane operam dat sa-
pientiæ studiosus, ut quantum fieri poterit, mediam inter nimiam credulitatem & incredulitatem viam inveniat.

C A P. II.

DE

FIDE JURIDICA IN SPECIE.

SUMMARIA.

Ratio dicendorum. Fides Juridica vel late dicta, vel in specie
Judiciaria §. 1. Fides Juridica late dicta Bone fidei
possessor etiam is, qui supine errat. §. 2. Res Credita Contra-
ctus bone fidei. §. 3. Fides publica & privata. §. 4. Fides
in jure non connotat scientiam Fides veritatis, veri rerum.
§. 5. Fides Juridica formularia, Pythagorica, irrationalis,
carbonaria. §. 6. Ostenditur ex Codice Juris Justiniani. §. 7.
Codex Justinianus ubique Papiasticus. §. 8. Exempla Fidei
Juridice, quatenus est species fidei intellectualis Philosophice.
Scepticismus Juridicus. §. 9. Convenientia & disconvenientia
fidei Juridice à fide historica §. 10. Fides Historica an an de-
tur?

E 2

tur?

tur? *Occasio questionis.* §. 11. *Dubium circa primam rationem pro existentia fidei historica.* §. 12. *Dubium circa secundam.* §. 13. *Dubium contra tertiam.* §. 14. *Dubium circa quartam.* §. 15. *Dubium circa quintam.* §. 16. *Dubium circa sextam.* §. 17. *An historici presumantur errare.* §. 18. *An presumantur mentiri?* §. 19. *Communis historicorum consensus an fidem pariat.* §. 20. *Communis traditorum calculus pro historicis fide dignis.* *Historici Classici.* §. 21. *Nullum historicum videri fide dignum.* §. 22. *Fama an criterium fidei historicae.* §. 23. *An temporis diuturnitas?* §. 24. *Novae historiae an fide dignae?* §. 25. *Novae de rebus antiquis scribentes an fide dignae?* §. 26. *Argumentum negativum a testimonio humano an valeat?* §. 27. *Diplomata, inscriptiones & picturae an demonstrant fidem historicam?* §. 28. *Historiae publicae an fidem historicam demonstrant?* §. 29. *An historico in quibusdam mentienti in reliquis sit fides habenda?* §. 30. *Fidei historicae existentiam demonstrari non posse.* §. 31. *Postulandum esse simpliciter, dari fidem historicam.* §. 32. *Similiter postulandum, dari fidem juridicam.* §. 33. *Facta probanda iudici iura.* §. 34. *Quoad regulas fidei distinguitur inter Principem & Judicem.* §. 35. *Princeps nullis certis regulis adstrictus est, notat tamen observationes ad evitandam credulitatem.* §. 36. *Historias publicas non majore fide dignas esse, quam arcanas.* §. 37. *Historiae publicae officium esse nil false scribere, arcanae, nil veri non scribere.* §. 38. *Historias publicas etiam nihil veri omittere debere.* §. 39. *A legibus Comicis ad officium historici non apte inferri.* §. 40. *Historias publicas saepe in omissione veri peccare.* §. 41. *Causae, cur arcanae historiae minor fides adhibenda, quam publicae.* §. 42. *Ostenditur, causas illas non connexas esse cum dictis praecedentibus.* §. 43. *Nimia credulitas in historias arcanas propendens, his fidem non tollit. Ostensio, cur his plus credendum, quam publicis.* §. 44. *Fides Taciti insufficienter in dubium vocata.* §. 45. *Historiae quo gradu verosimilitudinem pariant.* §. 46. *Maria Stuarta an nocens an innocens?* §. 47. *Auctorum publicorum fides quantae? Fides historica*

*Historica de morte Henrici VII. Imper. Rom. §. 48. Actorum
 judicialium fides. §. 49. Archivorum fides quanta? §. 50.
 Fama a communis consensus Historicorum qualem fidem periant?
 §. 51. Pseudo miraculum ex l. 1. p. C. de off. pref. pr. et. Afr.
 §. 52. Taciturnitas scriptorum coævorum an fidem faci
 minuat? §. 53. & 54. Abusus regule, Artifici in sua arte cre
 dendum esse. §. 55. An obtineat in questionibus facti? §. 56.
 Judici inferiori in plerisque libertatem judicandi de fide in Jure
 Romano relinqu. §. 57. Quod ulterius ex Cicerone illustra
 tur. §. 58. Libertas Judicis laxior tempore Reip. liberæ quam
 sub Imperatoribus: Judex in re dubia sententiam suspendere
 poterat. §. 59. Restrictio fidei judicialis, ut quidam testes
 fidem non facerent. §. 60. Uterior restrictio, ne uni testi
 neve testibus injuratis credatur. §. 61. Restrictio fidei Judi
 cialis per Jus Canonicum. §. 62. Item per constitutionem Cri
 minalem. Nevi in jurispr. Germanicam introducti. §. 63.
 Regalis pragmaticorum de fide judiciali non illustratur intelle
 ctus Judicis. Cause determinatarum regularum in fide judi
 ciali. §. 64. Sepe contrariam esse fidem historicam fidei ju
 ridicæ. §. 65. Errores ex confusione utriusque fidei a judi
 cibus sepe commissi. §. 66. Item & ab historicis. §. 67.*

§. 1.

Fides Juridica dupliciter sumitur, vel pro fide, de qua in corpore
 Juris & à Jure Consultis in doctrina juris tractatur, vel de
 qua sermo est in praxi Judicialia. Prior in lato suo ambitu
 tot significationibus fere est obnoxia, quot de fide secundum doctri
 nam Philosophiæ & sacrarum Literarum in capite præcedente adduxi
 mus, & sub se etiam fidem illam alteram Judicialem comprehendit,
 Posterior, uti solum ad fidem historicam strictè dictam pertinet, ita
 cum illa & multa communia habet, & in multis tamen ab ea differt,
 ac peculiarem quandam fidei speciem constituit. Uti vero primum
 caput potissimum ad ostendendam differentiam fidei cordis & fidei ce
 rebri est conscriptum, ut ii, qui Jurisprudentiæ dant operam confu
 sionem
 E 3

sionem harum duarum fidium aliis facultatibus Academicis frequentissimam, perniciosissimam, evitare studeant; ita hoc caput potissimum occupatum erit, in ostendenda differentia fidei historica & fidei Judiciaria, ut evitetur iterum confusio utriusque, non raro à Jure-Consultis etiam, saepe etiam à Doctoribus aliarum Facultatum commissa. Quare etsi hoc intuitu possemus à prima significatione fidei juridicae hic plane abstrahere, non pigebit tamen paucis conferre doctrinam capituli praecedentis cum fide juridica late dicta, non tam ut ostendamus, Philosophiam nostram de fide convenire cum Jurisprudencia nostra, uti ostendimus, eam convenire cum Sacris Literis, sed ut examinemus, an Jurisprudencia nostra conveniat cum Philosophia sana. Etenim ratio est quidem subordinanda Sacris Literis, & ad ejus doctrinam examinanda, at ratio non est subordinanda jurisprudentiae, quin potius, si Jurisprudencia Romana vel Canonica à ratione aberrat, interest omnium, ut hoc ostendatur.

§. 2.

Fides etiam in Jure nostro sumitur partim pro affectione voluntatis, partim pro affectione intellectus. Quod prius attinet, diximus §. 6. cap. praeced. quod bona fides etiam de homine valde supino praedicetur, quod jura nostra etiam in bonae fidei possessore observant. Etenim bonae fidei possessor est is, qui non scit, rem ad alium pertinere, sed putat, se esse dominum *l. bonae fidei 109. ff. de V.S.l. item veniunt 20. §. petita 11. ff. de hered. petit. l. legis Fabiae 3. ff. ad L. Fab. de plagiar.* Etiam si supine erret & ignoret v. g. factum proprium. *Ulpianus l. Celsus 27. ff. de usuc.* aut in jure erret, *Ulpianus l. sed etsi 25. §. scire 6. ff. de petit. hered.* etsi Paulus contrariae sententiae fuisse videatur, eum pro bonae fidei possessore non habens, qui rem a pupillo sine tutoris auctoritate emerit *l. 27. ff. de contrah. emp.* Non obstat *l. nec fugina 7. ff. de jur. & fact. ignor. l. Servius 4. ff. quod vi aut clam. l. ii. C. Unde vi.*

Porro diximus §. 7. quod credere saepe apud Latinos sumatur pro fidere. Ita & in jure vox credendi sumitur, unde crediti & debiti voces descendunt & totus titulus *ff. de Reb. Creditis.* Sed & in contractibus & inde descendentibus actionibus bonae fidei & stricti

juris,

juris, vox bonæ fidei supponitur pro fiducia. Nam in contractibus bonæ fidei, qui mutuas præstationes continent, cum omnia ob infinitas circumstantias verbis exprimi in conventionem nequeant, sed hic magis ad æquitatem quam ad conventionem iudici respiciendum sit, necesse est, ut uterque utrique fidat, adeoque exuperans bona fides de iis prædicatur *l. bona fides 31. pr. §. 1. ff. de pos. l. cum in societatis 3. C. pro socio.* Contra vero in iudiciis stricti juris, cum unus saltem alteri quid præstet, magis ad verba respicitur, quam ad fiduciam, quam alter in alterius promisso citra verba posuerit *l. quicquid 99. ff. d. V. O.* Nam alias & in contractibus stricti juris bona fides i. e. carentia doli (*conf. §. 2. hic & §. 6. c. præced.*) adesse debet *l. si mandata 59. §. 1. ff. mandati l. bonam fidem 4. C. de O. & A.*

§. 4. Pertinet etiam ad fidem cordis *Novell. 17. c. 6. de fide publica* non passim danda, item *l. si ventri 24 §. in bonis 2. de reb. aut. jud. possid.* In bonis mensularii vendendis potiorem eorum causam esse, qui pecunias apud mensam *fidem publicam* secuti deposuerunt. Adde *l. 12. C. de prox. sacrorum scripturarum lib. 12. & F. dict. Just. 2.* ne præfides in causis fiscalibus *fidem publicam* dent. Similis est ratio fidei à privatis data, quo pertinet *l. Græce 8. pr. ff. de fideiuss.* ubi mentio fit antiquæ formulæ fideiussoriae τῆ ἐπιπίσει κελύειν, λέγω, ἔδωκα, fide mea esse jubeo, dico volo & totus adeo titulus de fideiussoribus.

§. 5. Diximus etiam §. 9. *capitis præced.* & passim, fidem cordis non esse scientificam, & fidem intellectus opponi scientiæ. Contra video equidem à nonnullis adduci *l. 136. ff. de R. I.* ubi Ictus dicit: Bonam fidem tandum possidenti præstare, quantum *veritatem*, quoties lex impedimento non sit. Unde quidam, aliquos ex Glossatoribus secuti, inferre volunt, quod *fides* etiam prædicetur de rebus certis & quas sciamus. Sed nolim tamen hac parte differentiam facere inter Philosophiam & Jurisprudentiam. Præterquam enim quod in jure opponantur perpetuo verus Dominus, qui scit se esse Dominum, & bonæ fidei possessor, qui saltem putat se Dominum esse, Ictus in dicta lege non dicit, quod *veritas & fides* sint unum idemque, sed

solunt

solum, quod bona fides tantum possidenti præster, quantum veritas, inter quæ duo magnam esse differentiam, vel dicta capitis præcedentis declarabunt, ubi docuimus, verosimilitudinem in vita civili sapissime æquipollere certæ veritati. Ut taceam, veritatis vocem in dicta lege sumi pro re ipsa, non pro convenientia intellectus cum re, seu, ut in Scholis loquuntur, pro veritate Metaphysica, non Logica; qualis ad scientiam requiritur. Scio quidem, quod sæpius etiam in Codice mentio fiat *fidei veritatis*, *fidei veri*, item *fidei rerum l. i. C. si minor ab hered. se abstin. l. neque 6. C. de compens. l. ult. C. de præd. minor. l. verba 6. de testam. l. cum nemo 5. C. de A. vel R. P. & passim alibi*. Sed ut taceam, in Codicis legibus non querendam esse proprietatem verborum, contextus ubique ostendit, per veritatem & verum intelligi tale quid, quale ipsa fides admitit. Admittit autem fides saltem verisimile. Et verisimile sub voce veri latius accepta comprehenditur.

§. 6.

Hactenus bene, Jam & navi Jurisprudentiæ nostræ monstrandi sunt. Mirum vero, leges Pandectarum, quæ ex scriptis JCoorum Ethnicorum excerptæ sunt, convenire cum sana philosophia de fide, contra, ut jam vidimus, leges Christianorum Imperatorum doctrinæ veræ & in recta ratione fundatæ non convenire. Sed id nobis non mirum, postquam jam *cap. præced. §. 27. seq.* ostendimus, per principia Anti-Christi jam sub Constantino M. fidem & contra usum sermonis latini ac rationem & contra SS. literas usurpari cœpisse pro formula scripta, & credulitatem jactatam esse pro fide, & sic introductam esse fidem Pythagoricam, irrationalem, carbonariam. Non id fecimus, ut ulcus, cujus origo a Clero est, animo insultandi cuiquam, tangere, idque omnium oculis exponere citra necessitatem, tanquam rem a nostro scopo & a Jurisprudentia alienam & ad Dominos Theologos pertinentem voluerimus, sed quoniam ista pseudofides proli dolor! & Juridica facta est, postquam scilicet Constantinus & reliqui successores ejus, ac Justinianus noster tyrannidem Papalem, cujus primum articulum istam pseudofidem supra diximus sibi injici passim sunt, atque sic istud contagium Papismi etiam nos JCoos in medio, quem nonnulli falso gloriantur, Ecclesiæ Evangelicæ florentissimo sit,

tu,

tu, invāsit, Opus ergo erit, ut harmoniani juris nostri cum doctrina illa capitali tyrannidis Papalis paucis ostendamus.

§. 7. Ut enim taceamus Juris Canonici titulum *de fide & fidei articulis*, utpote de quo nullum est dubium, in frontispicio statim Codicis occurrit rubrica *de Fide Catholica*, per quam intelligitur doctrina de fide *l. 1. d. 1.* sensus (intellectualis) fidei intemerata *l. 2. ibid.* fides scripta *l. 3. §. 3. eod.* fides vere exposita *l. 4. eod.* Habes ergo hic fidem *formulariam*, unde & ipsa, disertis verbis vocatur sancta fidei formula seu Symbolum, *l. 7. §. 3. eod.* Habes fidem *Pythagoricam*, sequitur enim Imperator fidem, quam claret sequi Pontificem Damasum & Petrum Alexandriae Episcopum *d. l. 1.* & quam praedicant sanctissimi Dei sacerdotes *l. 6. pr. eod.* Habes fidem *irrationalem* & rationem fidei huic formulari subjugandam, cum gravissimè prohibitum sit, ut nemo semel iudicio reverendissimae Synodi iudicata & recte disposita revolvere & publice disputare contendat *l. 4. eod.* Habes denique fidem *Carbonariam*, cum praecipitur, ut observentur dogmata quatuor Conciliorum (vulgo Oecumenicorum) sicut sacrae scripturae & eorum regulae sicut leges *Nov. 131. cap. 1.* Simul vero habes *tyrannidem* Anti Christi, ope introducta hujus fidei carbonariae exercitam, dum contra omnes, qui vel hiscere saltem audent, gravissimae poenae sunt statuta *l. 1. de fide Catholica & l. 1. de haeres. & manich.*

§. 8.

Quae omnia cum sic satis aperta sint, mirandum esset, quod JCU Evangelici tyrannidem hanc Anti-Christicam in expositione Codicis non observaverint & notaverint, nisi communis & inter Evangelicos etiam passim vigens persuasio de fide formularia iis imposuisset, ut non solum hoc capitale principium Papismi cum doctrina Evangelii, praecipuis tacentibus & approbantibus iis, qui id ante omnes notare debuissent) convenire sibi perseverint, sed & alia Codicis Justiniani in legibus Ecclesiasticis ubique papizantis, plerumque pro sanis & iustis habuerint, ac non solum in Cathedra aut scriptis defenderint, sed & in praxi secundum talia jura plane Ethnica & Papistica pronuntiaverint. Prodiit jam anno 1618 Coloniae Agripp. *Cornelii à Rinshelen* Advoca-

cati Dusseldorpiensis *Jurista Romano-Catholicus*, in quo scripto auctor intendit, ut præcipuas controversias Romanæ Ecclesiæ cum aliis sectis ex legibus Justiniani probet. Pari intentione anno 1662. similem tractatum Arnoldus Corvinus Consiliarius Moguntinus edidit sub titulo *Imp. Justinianus Catholicus*, qui assertionem nostram de Papiſmo Codicis Justiniani satis probabunt; Quamvis non disſiteamur, dictos autores, ut intentioni suæ infervirent, nonnulla nimis anxie & remote conquisivisse, sæpe etiam errore communi deceptos esse. Ita B. Baierus noster peculiari disputatione olim Jenæ habita, quæ quartâ est in decade secunda nuper publicata, adversus Arnoldum Corvinum valde probabiliter adstruxit, falsum esse, quod Justinianus Papæ Romano potestatem aliquam eminentem vel in spiritualibus vel in politicis tribuerit, sed potius Epistolam Papæ Johannis, quæ legitur post *l. 7. C. de Fide Catholica* esse suppositiciam. Interim tamen cuilibet, præmissis Cornelii a Rynthelen tractatum legenti patebit, ab eo Papiſmum Juris Justiniani ad oculum esse demonstratum. Ex quo etiam pro illustratione dictorum §. *preced.* pauca licebit excerptere. Ita vero *cap. 6. p. 18.* *Nota quod quidem recte colligunt ex d. l. cunctos 1. de summa Trinitate, quod si quis interrogaretur de fide, sufficiat respondere, se credere, sicut sacro-sancta Romana Ecclesia, nec habet opus explicite respondere de singulis articulis, nisi sit Rector aut Prelatus. Ita Innocent. Hostiensis ad d. l. cunctos.* Adeoque patet, quod ipsi Pontificii fidem suam carbonariam ex legibus illis Justinianeis deducant.

§. 9.

Sed pergendum ad alia. Diximus *cap. preced. §. 35. & 42.* tot esse species fidei intellectualis Philosophicæ, quod sint disciplinæ, eoque etiam Jurisprudentiam retulimus, & hujus fidei Juridicæ exempla hoc capite daturos esse promissimus. Ita hic credit dari Antinomias multas, alius paucas, alius nullas, sed omnes distinctione subtiliter excogitata posse conciliari; hic credit, magnum hodie esse usum Pandectarum, alius exiguum; hic credit textum juris ita esse exponendum, alius aliter. Et quis omnia exempla fidei Juridicæ recensere aut ex infinito eorum numero præcipua saltem referre possit? Tot enim sunt exempla fidei Juridicæ, quot sunt Controversiarum Doctorum

clorum, hæc vero sunt innumerabiles, ita ut & vel ex communibus opinionibus contra communes magna volumina jam ab Hieronymo de Cavallos sint conscripta. Nec aliud admittit natura Jurisprudentiæ. Est enim habitus interpretandi leges. Omnis Interpretatio conjecturis nititur. Ex conjecturis semper verosimilitudo oritur, nunquam certitudo Logica. Et in specie circa doctrinam interpretationis omnis voluntatis humanæ, sæpissime in utramque partem argumenta valde verosimilia occurrunt, ut si ulla in disciplina causæ subsint, cur sapiens magis ad Scepticismum quæcum inclinare debeat, quam ad Dogmaticismum rixosum, prout in capite præced. simul notavimus, vel maxime id in Jurisprudentia obtineat. *vide Scepticismum Juridicum Witeb. in Dn. Prasidis Hist. Sap. & Stultit.* Unde vel ex hoc capite se pubæcæ omnium irrisioni exponet, qui circa Juridicas controversias ab alio Jcto dissentiens, i. e. aliam fidem Juridicam habens, in contumeliam alterius suam fidem pro norma veritatis & certitudine infallibili, alterius vero opiniones pro erroribus velit jactare, multo magis autem, si ex illis, quæ opinione quadam supposita, per bonam consequentiam sequuntur, numerum errorum cumularet, & sic de chiliadibus errorum alteri ostensis gloriaetur. Hoc enim pacto nihil aliud efficiet, quam ut cordati viri propriam ejus stultitiam secundum totidem chiliades numerent. Præprimis cum in materia utrobique verosimili sapiens omni ratione destituatur, cur præter simplicem suæ opinionis eamque placidam expositionem cum altero tamquam turpiter errante agere sustineat. Omnis error est contradictio veritatis. In causa verosimili male pronunciamus hoc ita esse, sed hoc ita nobis videri. Qui alius opinionis est, non ait pariter, rem aliter esse, sed rem aliter videri sibi. Non autem sunt contradictoria. Mihi sic videtur, & mihi aliter, quia utrumque verum est. Ubi ergo nulla vera contradictio, ibi nullus error.

§. 10. De fide Juridica late accepta satis. Fides Juridica stricte dicta seu Judicialis est fidei historica stricte dictæ species, nisi quod in fide Juridica aliquando certæ & speciales regulæ ab hominibus præscriptæ observentur, quas in fide historica capitis præcedentis non attendimus. Ita Judici fides de actione humana est. faciendæ per conjectu-

ras verisimiles, v. g. per testes fide dignos, de quorum adeo fide speciales regulae non dari possunt, quod vero v. g. jurati testes esse debeant, hoc fidei juridicae peculiare est. Utrique utriusque fidei confusionem evitemus, distinctius paulo ista convenientia & disconvenientia fidei historicae & juridicae erit ostendenda.

§. II.

Sed forte frustra de his disputamus, frustra dicta sunt ea omnia, quae haecenus observavimus, si non datur fides historica. Sublato enim genere fides juridica tanquam ejus species removebitur. At quis dubitet eam dari? Subesse rationes magnas dubitandi praesumendum est, cum vir Constantissimus Jo. Eisenbartus Professor Academiae Juliae in comment. de fide historica id principaliter & multa diligentia agat, ut demonstrat, dari fidem aliquam historicam. Uti vero saepius contingit, ut dum de re, qua haecenus nemo dubitaverit, dubitare incipiamus, dubia magis magisque crescant, ita non diffitemur, legi illis fidei historicae demonstrationibus dubia nobis fuisse subnata, de quibus forte non cogitavimus, si non observavimus, virum Clarissimum magno conatu laborasse, ut fidei historicae existentiam corroboraret, adeoque hoc ipso supposuisset, non habendum pro fatuo, si quis de fide historica dubitaret. Ergo vel dubia illa tollenda erunt, vel totus discursus noster delendus. Age videamus.

§. 12.

Cum ergo in re dubia affirmanti incumbat probatio, initio pro existentia fidei historicae assertur c. 4. §. 2. *hanc non ratione duntaxat, sed quae rationi hac in parte non cedat, omnis generis eruditionis Aristitium confessione & unanimi suffragio demonstrari posse*. Sed vereor, adversus ista Scepticum excepturum, per testimonia humana non probari existentiam rerum invisibilium, qualis fides est, & multitudinem errantium non patrocinari posse errori. Jam vero capite praecedenti rejectum esse axioma Philosophiae Aristotelicae, in rebus philosophicis id pro verisimili habendum, quod videatur pluribus aut sapientioribus. Se malle vni Senecae tanquam omnium assensu sapienti credere, quam testimonio mille aliorum. Ita autem Seneca Nat. quaest. VII. c. 16. *Nec magna molitione deprehendenda est auctoritas Ephoro: Historicus est. Quidam incredulitium*

biliū relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. Et hoc commune de tota natione, (scilicet historicorum per jocum, non de natione Grecorum, ut exponit noster cap. 10. §. 3. utpote quorum antea nulla mentio erat injecta) que approbare opus suum & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio adpersit. Ergo, perget Scepticus, transeat argumentum ab autoritate, & videndum erit, an fortior sit ratio pro fide historica.

§. 13.

Afferitur autem talis ibid. Si quidem non daretur fides historica, nihil determinate sciri posset eorum, que aliquot ante nos seculis gesta sunt, & rebus naturalibus, aliisque acciderunt. Nulli civitatum, regnorum & imperiorum, legum & juris conditores noti essent, nulli eruditionis & scientiarum vetusti interpretes, nullarum veterum arbitria facta fortuneque; sed tantum quicquid veri hodieque dictum factum sensibus nostris percepimus, hoc saltem, si Diis placet, perspectum cognitumque foret. Hic dubitans de fide historica non poterit non regerere, se omnino putare, nihil determinate sciri in rebus antiquis, sed omnia incerta & dubia esse. Alias enim de fide historica non dubitaret. At vero, inquit Vir Clariss. d. l. eorum, que antiquis seculis facta gesta que, quam plurima nos scire arbitramur. Igitur necesse est, historica fide, si non omnia, pleraque saltem eorum a nobis cognosci, que nostra parentumque nostrorum memoria non attingit. Hic urgebit dubitans, non recte inferri ab opinione scientiæ ad scientiam ipsam, & debere sic concludi, igitur pleraque nos fide historica cognoscere arbitramur. Hoc vero facile concedet. Non enim dubitat de opinione hominum circa fidem historicam, sed de fide ipsa.

§. 14.

Sed forte convincet scepticum ratio Augustini allato cap. 6. §. 5. cujus summa eo redit: *Sublata fide nihil incolume remanere humanæ societatis, sed omnia perturbari, si nihil velimus credere. Totam adeo perituram amicitiam, si quod non video, credere non debeam.*

cum charitas sit invisibilis. Amicitia autem pereunte, peritura esse
 connubiorum, cognationum, & affinitatum vincula &c. Ad ista surget
 scepticus, & caput extollet, atque ejusdem se esse cum Augustino
 opinionis affirmabit. Imo fontem ostendet, unde Augustinus ista for-
 ce haulerit. Simili enim ratione Arnobius disputat *adversus Gentes lib.*
2. p. m. 46. seq. Quoniam ait, *ridere nostram fidem consuevisti,*
atque ipsam credulitatem (uade obiter nota ad illustrationem capitis
 precedentis, jam & Arnobium credulitatem synonymice usurpasse pro
 fide) *facietis jocularibus lancinare, dicite o festivi & meraco sapi-*
entia tincti & saturi potu, estne operis in vita negotiosum aliquod
atque actuosum genus, quod non fide praeunte suscipiant, sumant,
atque aggrediantur auctores? Peregrinamini, navigatis? non do-
num vos credentes peractis negotiationibus remeatos? Terram
ferro scinditis, atque oppletis seminum varietate: non credentes
vos frugem percepturos esse vicibus temporarius? Conjugalium co-
pulatis consortia: non futura esse credentes casta. & officiosi se-
deris in maritos? Liberorum suscipitis prolem: non incolumen cre-
centes fore, & per gradus aetatis venturam senectutis ad metam.
Aegritudines corporum medicorum committitis manibus: non cre-
centes morbos posse mitigata asperitate leniri? Bella cum hosti-
bus geritis: non victoriam vos credentes praeliorum successioni-
bis relaturos? Veneramini Deos & colitis: non credentes illos
esse, & propitias aures vestris supplicationibus commutare? Sed,
ita perget scepticus, quorum ista omnia? Loquuntur Augustinus &
Arnobius de fide Christiana, de fide cordis seu fiducia. Jam vero
probandum est, dari fidem historicam. Fides autem historica est in-
tellectualis.

Remota vero sic ratione Augustini, parum commovebitur Scep-
 ticus iis, quae sequuntur d. c. 6. §. 6. *Melchiorum Canum ex Theo-*
doreto ostendere, fidem esse, seu primariam basin, disciplinarum,
quo crepidinem, & in hoc ei consentire Aristotelem, tradentem,
quod discipulum oporteat credere, atque huic adstipulari Philonem,
addentem, quod alias erudiri non possit, qui docenti non credit.
Quare factum esse, ut natura auctor, in hominum mentibus incli-
 nationem

nationem naturalem ad credendum impresserit, &c. Deprecabitur hic haud dubie Scepticus auctoritatem & Cui, & Theodoret, & Aristotelis, & Philonis, ob rationes §. 12. Fidem discentis quod attinet, concedet, discentem debere credere fide cordis, negabit eum debere credere docenti credulitate intellectus, quin potius urgebit, capite præcedenti hanc fidem Pythagoricam & carbonariam esse rejectam.

§. 16.

Sequitur nova ratio cap. 9. §. 1. *Quia res ab Historico commemorata revera contigit, hic potuit sensibus suis illam percipere, & quoniam perceptam eam memoria dignam iudicavit, memoriæ quoque posteritatis eandem commendare voluit; quia vero hoc potuit & voluit, eam quoque literis & memoriæ posterorum commendavit. Voluisse autem censendus est, quia id ipsum ab eo factum esse volumen historicum, quod in manibus est, reapse demonstrat.* Hic primo dubitans dicet, se aut non intelligere vim hujus rationis, aut sensum hunc esse, Fidem historicam inde dependere, quod historicus & potuerit & voluerit vera scribere, potentiam probari ex eo, quod res revera contigerit, voluntatem ex ipsa scriptura historia. Jam vero addit, in probatione potentiae aperte peti id, quod est in principio; Dum enim de fide historica dubitatur, dubitari simul, an res revera extiterit; & in probatione voluntatis confundi quaestiones; an scilicet historicus voluerit scribere, & an voluerit verum scribere. Prius probari ex codice historico, qui in manibus est, ac voluntatem veritatis dicendæ ex codice historia non apparere.

§. 17.

Sed forte praesumptio est pro historico. *In dubio enim, sic dicitur cap. 8. §. 18. unusquisque debet praesumi bonus & verax, maxime si id, quod narratur, nec incredibile nec absurdum sed probabile ac verosimile existat, & scriptor nec amore, nec odio partium, de quibus narrat, duci intelligatur.* Hic scepticus urgebit, condiciones nihil asserere, & de his ipsis conditionibus esse sermonem, Praesumptionem bonitatis valere quidem in iudicio, in fide historica dubium, annon majoris efficaciae sit praesumptio scripturae; omnis homo mendax. Adde quod etiamsi historicus praesumatur verax, tamen potuerit esse deceptus ab aliis, & quod nota sit alia regula, virum veracem posse mendacium seu falisloquium dicere.

§. 18.

§. 18.

Sublata vero ista presumptione veritatis pro historico, sua sponte videtur corruiere, quod eilem superinstructum est. Tale est quod assertur *cap. 9. §. 10. Et, qui historico de sui avi rebus gestis testantur falsum obiciat, eum probare debere vel ignorantiam, vel malitiam historici, cum falsum ab alterutro horum profisciscatur.* Et forte Scepticus huic assertioni contrariam opponet ex verbis *cap. 11. §. 1. Ex omnibus historiis a quocunque demum scriptore consignatis, eas tantum fide dignas esse, que idoneo sue veritatis testimonio nitantur.* Deinde nec forte difficile esset, multis exemplis & presumptionibus ignorantiam aut credulitatem historicorum probare. Ipse autor de imperitia, ignorantia, vel errore historicorum in recensione rerum a se rem otiorum conqueritur *c. 8. §. 4. §. 17.* Multa vero ignorari etiam de iis, que nostris temporibus & in iis locis, ubi degimus, sunt, aut admixtis falsis circumstantiis nobis persuaderi, quotidiana docet experientia docet experientia. Cui non obest quod assertur *d. c. 9. §. 10. non presumi prudentem hominem ignorare, quod omnes in civitate vel provincia sciunt arg. l. 9. §. 2. ff. de F. & F. Ignor.* Respondebit enim Scepticus, in quaestione esse, partim, an Historicus fuerit prudens homo, partim, an res, quas narrat, ab omnibus sciuntur, & annon potius scientia illa omnium sit putativa, preprimis cum tot sint errores communes. Argumenta vero legum ex Jure Romano deprecabitur in quaestione de fide historica tanquam re philosophica, & ad intellectum pertinente, cui non ferantur leges. Similis erit responsio ad ea que sequuntur. *In rebus antiquioribus haut raro plures in eandem rem scriptores solere concurrere, inter quos latere vel obscurus esse non possit is qui documentis, aut testibus melioribus nitatur, cuius inde narrationi potior lux veritatis afflat.* Nam (1) saepe in antiquioribus plures non concurrunt; (2) si concurrunt, de concursu plurium unanimi mox dicendi locus offert, (3) si plures dissentiant, sapissime latet & obscura est veritas, vel ideo, quia aequè dubium est fundamentum dijudicandi documenta antiqua & testes meliores.

§. 19.

Deinde quod voluntatem historici attinet, non convincet Sce-

pticum

pticum autoritas Grotii, necesse esse, ut aliquid afferatur, quo testis suspectus reddatur. Autoritate enim non pugnamus. Nec difficulter afferri potest communis corruptio humanæ naturæ Sequitur; Nam si careat suspitione testimonium, vel propter personam a qua fertur, quod honesta sit; vel propter causam, quod neque lucri neque gratiæ, neque inimicitia causa sit, admittendum est l. 3. pr. ff. de testibus. Sed de legibus Romanis jam non vivimus. Et infra videbimus, multa in judiciis admitti, quæ ad fidem historicam extendi nequeunt. Quam facile vero vel a persona scribentis, vel ex causa possunt fontes suspitionis de falsitate oriri? In rerum recentium commemoratione amoris aut metus suspitionem contrahere solent historici, si describant res magnatum aut Rerum publicarum, quibus fortunarum suarum initia aut incrementa accepta ferunt, aut noster, c. 8. § 17. Similes suspiciones & de reliquis historicis non sine causa concipi possunt. Tollent etiam istæ suspiciones amoris, metus, & aliæ, assertionem aliam cap. 10. §. 5. Historicum non eadem qua testis, in obscuro privatoque ac forensi negotio securitate mentiri posse, in negotiis plerumque notoriis, ac talibus, que non solum illius sed plurimum conscientiam tenent, quin statim experiantur contradictiones & reprobationes intelligentium, cum æternæ fidei & existimationis suæ decremento, ac macula indelebili. Nam & ab istis contradictionibus retinere homines possunt amor historici, metus potentis, in cuius favorem historicus mentitus est, aut odium illius, in cuius odium historicus scripsit,

§. 20.

Hactenus vidimus argumenta generalia pro probanda fide historica, sequuntur specialiora De communi historicorum consensu quadam ex Everhardo adducuntur cap. 7. §. 20. In casu, ubi diversæ opiniones ab historicis afferuntur, non semper habere locum l. 14. C. de fide instrum. per quam neutra ejusmodi historiarum in ea opinione diversa fidem habere videatur. Notabit hoc obiter, Scepticus, & ex illis contra sequentia urgebit, quam parum apte hic allegentur leges civiles. (Nam frequentiore opinionem debere prevalere minus frequenti l. 1. pr. vers. Sane crebrior ff. de Off. Quest. Unde etiam d. l. ubique & perpetuo allegari a Dd. ad hoc, quod

G

communis

communis opinio sequenda sit. Non ignotum equidem esse, quod opinio debeat cedere veritati l. si pater 4 § quoties 1. ff. de manumiss. vindicta. Sed hoc procedere veritate manifestata. In casu autem nostro veritatem non esse manifestatam, unde debere inspicere quod verosimilius est c. inspicimus 45. de R. I. in 6. Hic Scepticus initio dubitabit, annon regula illa, quod opinio debeat cedere veritati, etiam si ea nulla lege Romana corroboretur, valeat etiam in veritate manifestanda, æquæ ac in manifestata, h. e. ubi quis probare vult, opinionem communem esse erroneam. Deinde idem nulla lege Romana patietur sibi persuaderi quod, communis opinio sit verosimilior, & ad eam assertionem refutandam ab ipso Dn. Autore ex §. statim sequente 21. d. cap. 7. mutuabitur exemplum Donationis Constantini, quam ipse falsitatis arguit, etsi diu communis opinio eam pro vera habuerit.

§. 21.

Videamus jam annon generalis saltem & communis eruditorum calculus fidem conciliet veritatis Historicis quibusdam, ut noster putat cap. 18. §. 17. Scilicet ut ex Alciato notat. d. c. §. 3. Et ab autoritate veterum in sua cujusque arte legitimam esse probationem, quales sint, qui communi studiosorum calculo per Academicas jamdiu approbentur, ut Hipocrates Galenusque Medicis l. 7. ff. d. Statu bon. Plato & Aristoteles Philosophis l. r. ff. de nundinis. l. 36. ff. de Solut. Livius, Salustius, Tacitus Historicis l. 8. ff. ad l. Jul. Majest. l. 1. ff. de Off. Quæst. Cicero & Virgilius humanitatis Professoribus, l. 39. ff. de pen. l. 6. §. fin. ff. de R. D. Dubitabit hic initio Scepticus, utrum studiosorum calculus possit haberi pro calculo eruditorum. Deinde mirabitur fecundum usum juris Romani, quod etiam Autores Classicos in singulis facultatibus exinde probaverit Alciatus. Cæterum uti putabit, autoritate tali Classica terri saltem pueros in classibus sedentes, genuinos autem philosophos sanam rationem remota omni autoritate sequi, & forte acrem doctrinam B. Ammani Medici Lipsiensis, s. inde in scriptis publicis contra Autores Classicos in Medicina propositam commendabit, ita ipse audebit salva legum Romanarum reverentia Livium, Salustium, Tacitum ex classe Historicorum classicorum ejicere, vel ex iis, quæ Vir Clarissimus sta-

rum

tim §. seq. 4. ex Flavio Vopisco sine nota displicentia refert. *Nominem historicorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentium: prodisse quin etiam, in quo Livius, in quo Salustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo deinceps Trojus manifestis testimoniis convinceretur.* Quamvis cum multa honoris praefatione memorat Merius Viri illustri testimonium, quod ex Heinio quondam audierit, observatas ipsi esse aliquot Livianarum hallucinationum centones.

§. 22.

Simul autem vereor, ne ex hoc Vopisci loco, & aliis erudite conquisitis observationibus Clarissimi Autoris Scepticus arma fumat omnibus historicis fidem detrahendi & sic dubium suum contra omnem fidem historicam verosimilius reddendi. Quid enim fiet de fide historica, si juxta Vopiscum nemo historicorum non aliquid sit mentitus? Quid fiet de fide historica, si, ut inquit noster *eod. cap. 8. §. 12. cujuslibet civi & nationis historia aut alterutro aut utroque nomine* (sc. ob imperitiam aut credulitatem, vel ob affectum historici) *corrupta & vitata sit?* Si & de Graecis & Romanis historicis, si de historicis Imperii Romano-Germanici, si de scriptoribus Historiae Ecclesiasticae & Civiles tales navi praedicandi sunt, & de omnium laudatissimis id saltem predicari potest, quod fuerint scriptores prudentia & fide nulli alii secundi, homines tamen & humanae imbecillitatis, ut & caeteri, non expertes? *d. c. 8. §. 12. 13. 14. 15. 16.* Annon hoc idem est dicere, quod ob eam ipsam imbecillitatem humanam nulli sit fides certo habenda? & quod *ob hos omnium historicorum navos tanta caligo & incertitudo in multis* (Scepticus hic parabit convenientius dici in omnibus) *magni momenti rebus antiquis nostram aetatem premat. cap. II. §. 9.* Caligo vero & incertitudo sunt fidei historicae opposita.

§. 23.

Sed qui navos suos habent omnes historici, non ubique tamen, sed in quibusdam saltem navis laborant. Ergo isti navi universales existentiae fidei historicae obitare nequeunt. Haberet haec exceptio momentum aliquod, si modo Sceptico ostendi posset criterium fecerendi res fide dignas a rebus tali fide destitutis. At fundamento ejus-

modi deficiente magnam vim patietur in animo dubitantis tota fides historica. Ergo consideremus, quæ criteria hic suppeditet Vir Clarissimus. *Historia*, ait c. 4. §. 4. *fides. si suapte luce non radiet, per famam consentientem evadit manifesta, sic docente Vasquio, in tantum, ut in antiquis ad solam famam omnes species probationis relictantur, & cap. 5. §. 20. docet quod etiam de factis rebusque recentibus per famam consentientem fides inducatur.* Eadem est ratio traditionis continuo propagatæ, de qua agitur cap. 11. §. 20. Hic equidem Scepticus concedet, traditionis & famæ eandem esse rationem, ac parum differre famam & traditionem, sed scrupulum ipsi ingentem injiciet; quod deprehendat cap. 4. §. 1. *asserit, relationes hominum sæpe numero falsissimas esse, & mendacia non tantum in civitate in civitatem, sed etiam e domo in vicinam domum jactari: Et hoc nimirum famæ ingenium esse, quæ tam ficti pravi que tenax sit, quam nuncia veri. Quin earum quoque traditionum, quæ per complures annos pro veris habitæ sint, falsitatem tamen detectam esse constare.* Nec scrupulum adeo hunc tollit responsio cap. 10. §. 1. quod objectio valeat saltem de primis relationibus vanorum hominum, & de fama adhuc recente ac velut momentanea, cum objectio aperte loquatur etiam de fama diu continuata. Adde quod Scepticus non sine verisimilitudine putabit, si primæ relationes non sint fide dignæ, eandem quoque esse rationem continuationis earundem. Uti enim verum per repetitionem non redditur falsum, ita nec falsum per repetitionem fieri verum. Imo respuet etiam ex alio capite famam tanquam criterium fidei, cum fama opus habeat alio criterio æque dubio ex dictis cap. 11. §. 3. *Fama inducit justam credulitatem, quando procedit a personis fide dignis. Accidere enim interdum (imo sæpissime dicit Scepticus) solet, ut aliquid vulgo allatum, si quis certos velit examinare testes, an verum sit, neminem id serio testantem inveniat, fiatque, ut quod ab omnibus dici jactatur, asseratur a nemine rumorque ille evanescat in auras.* Ergo hic novo criterio opus erit dijudicandi homines fide dignos, a non fide dignis; opus erit investigare originem famæ. Quam ratissime vero famæ origo deprehendi poterit? Et quid si deprehendatur? Si ab origine famæ criterium dependet, ergo non a fama ipsa.

ipſa? Nam origo fame nondum fama eſt. Itaque fama non eſt
medium perſvadendi Sceptico fidem historicam.

Neque adeo eam perſvadebit temporis diuturnitas, & quod
exinde aſſeritur cap. 7. §. 11. §. 12. libris historicis tribuiſidem, ſi lon-
giſſimo tempore fuerint comprobati. Sic enim cenſere Maſcardum
& Dd. communiter, quorum plures ibidem citantur. Præterquam
enim, quod jam §. præced. ex cap. 4. §. 1. contrarium fuit oſtenſum,
parum conſolabitur Scepticum exculatio cap. 10. §. 2. quod *ira-
ditiones diu pro veris falſo habitæ ſunt, id factum eſſe ex quadam
ſuperiorum ſeculorum ſecuritate atque oſcitantia ſubſequentium.*
Quis enim, inquiet Scepticus, nos convincet, quod ſimus prudentiores
& cautiores majoribus, & quod aliquando poſteritas noſtra de fide
noſtra historica non eadem dicet, quæ nos jam dicimus de fide nimis
credula majorum? *Conf. autorem cap. 11. §. 21.*

Quid quod, ſi temporis diuturnitas eſſet criterium fidei histori-
cæ, ſequeretur nulli novæ historiæ eſſe fidem adhibendam, de quo ta-
men novum dubium oriretur. Flacet quidem Cl. Autori cap. 7. §. 17.
ſententia Weſenbecii. *In judiciis non credi historiis aut ſcriptis
divulgatis novis, quæ non excedant hominum memoriam, & Bo-
dini, veritatem non niſi longo & diuturno tempore in lucem erui,
cum ſcilicet vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt.*
Sed ſtatim tamen addit. *Si quæ tamen historia factorum recen-
tium edatur approbatione eorum, quorum acta memoria publice
ab aliquo ſcriptore conſecrata ſunt, hanc ſtatim a primo ſuæ pu-
blicationis momento plenam vim probandi habere videri, ut de-
ſcriptiones ſolemnitatum in coronatione, receptione homagii, nu-
ptiis, funeribus magnatum, & Historiam feſti ſecularis Acade-
miæ.* Et circa hæc Scepticus proponet ſua dubia. Primo mirabitur,
cur, ubi de fide historica ſermo eſt, exempla tantum afferantur talium
historiarum quæ parum utilitatis habeat. Se enim id audiviſſe veri-
ſimiliter dictum: Magnas ſolemnitates eſſe magnas vanitates. Deinde
relictis exemplis approbationem eorum, quorum historia ſcribantur,
habebit pro ſigno veritatis tam fallaci, ut communiter eſſe ſoler testi-
monium

mōdum in re propria. Et quemadmodum jam supra ex cap. 8. §. 17. fuit adductum, quod historicus conitahat suspitionem amoris aut metus, describens res magnatum, ita approbatio magnatum majorem suspitionem excitabit. Historiam ejusmodi esse valde adulantem. Quotus quisque enim blanditias aliorum non probat; quopus quisque approbat veritatem sibi displicentem?

§. 26. Similis ratio dubitandi erit circa novas historias de rebus antiquis. Nam si istem temporis diurnitate, fides historica comprobatur, ineptum esset judicium Marelii, quod tamen autor Clarissimus probat cap. 11. §. 10. *Quodsi cuilibet auctori gravi scribenti de iis, quae ducentis annis ante se contigerunt, fides sit deroganda hoc tantum argumento, quod nulli nunc extant illo vetuliores testes verum, quae ab ipso narrantur, debet apud nos nutare auctoritas omnium fere Historicorum Graecorum & Latinorum?* Hic regeret Scepticus, viderit ipse Autor, quomodo haec secum concillet, mihi certe non obstant, qui jam §. 22. ex ipso Auctore fidem omnium historicorum dubiam reddidi. Nec satisfacet forte Sceptico discursus, qui sequitur d. cap. 11. §. 11. *Historicum pluribus seculis remotum a re quam narrat, si vetustiorum narrationis suae, testem nullum habeat, contemnendum, & narrationem ejus in album fabularum referendam esse. Si autem Historicus habeat ejusmodi testem, produci eum oportere. Si tamen quis testem idoneum non allegaverit, si tamen allegare potuerit, haecenus quoque fide dignum esse.* Nam Scepticus quæret, unde scire possimus, quod omnes fere Historici Graeci & Latini, facta aut qua referentes, nec tamen ad testem provocantes, allegare potuerint testem fide dignum?

§. 27. Magnam connexionem cum precedentibus habet dubium vexatum circa fidem historiaram noviorum & circe argumentum negativum a testimonio humano. Argumentum scilicet negativum a testimonio humano non valere communiter asserunt. Et Marelius apud nostrum cap. 11. §. 25. assertionem hanc eo colore confirmare nititur. *Ut plus uni oculata creditur, quam decem auritis; sic plus uni narranti*

narranti & affirmanti, quam decem tacentibus & silentibus est deferendum. Quidni enim istis trecentibus applicemus regulam rritissimam juris: Qui tacet consentire videtur. Hic facile indulgebit Scepticus, Maresium sententiam suam misere probasse, (conf. cap. 11. §. 26.) Sed tamen & dubitabit de contraria sententia auctoris d. §. 6. statuentis, si qui rem melius perspectam habere potuerint, & tamen dum ceteras illius temporis, personarum, locique res gestas memorabilis descripserint, unam aliquam rem memoratu dignam omiserint, cum nulla urgens silentii illius causa doceat, ex hoc sane silentio firmum argumentum negativum contra illos oriri, qui aliquot seculis recentiores, rem illam antiquo illo tempore gestam esse dicant. Patabit enim Scepticus, causas silentii antiquorum semper dari posse, vel adulationem erga potentes, vel metum potentum, vel amorem, vel odium, & sic regulam conditionalem, ejus conditio nunquam sit habilis, pro regula non habendam. Igitur & hic dubium ex dubio oritur.

§. 28.

Possemus ita & in reliquis pergere a Viro Clarissimo pro demonstranda existentia fidei historice adductis, si instituti ratio id permitteret. Nam dum c. 7 §. 8. & 10. & cap. 11. §. 18. 23. 24. de usu diplomatum vetustorum, & inscriptionum ac picturarum in lapidibus & tabulis vetustis pro probanda fide historica nonnulla differit, plurima hic afferri possent pro sustinendo dubio Sceptici alicujus adversus illam fidem diplomatum, inscriptionum & picturarum, ut & adversus regulas dignoscendi diplomata & inscriptiones suppositas ac spurias, de quibus agitur d. cap. 11. §. 16 & 17. præmissis cum ipse Clar. Autor fateatur cap. 4. §. 3. Si harum probationum veritas in dubium vocetur, eas aliis fidei historica admniculis opus habere, contra quæ tamen eadem dubia formabit Scepticus, quæ opposuit recensitis hæcenus probationibus. Concedit etiam cap. 11. §. 22. Clar. Autor, hæc quoque testimonia picturarum & inscriptionum imposturam facere & pati posse, ac singulari peritua opus esse, ad ejusmodi argumenta picturata, parietina, marmorea & saxea vera a suppositis segreganda. Quæ sibi sufficere putabit Scepticus ad ostendendum, inscriptiones, picturas & diplomata esse signa fallacia

fidei

fidei historica, & regulas peritiae ejusmodi hæc dijudicandi æque fal-
laces esse. *Conf. Autor. cap. IX. §. 2. & cap. II. §. 19. 23. 24.*

§ 29.

Eadem est ratio dispositionis de historiis publicis, utrum illæ ra-
tione fidei præ privatis privilegium habeant. "Publicam auctoritatem,
"dicit Cl. Autor *cap. 7. §. 6. 8. 9. 10. 18. 19.* historico ad fidem ingens
"pondus addere, maxime in commemoratione rerum illius ævi, talia
"enim tum publica confessione comprobatio, ab ipsis, qui comproba-
"runt, eorumque posteris negari haud posse, scilicet si civitas vel
"princeps acta sua in modum historiae vel annalium componi memo-
"riaque tradi mander, & historiam recognitam publicari vel jubeat
"vel permittat. Non vero talem historiam habere vim probandi con-
"tra vicinam Rempublicam, si ejus quoque res gestas & iura simul
"attingat, nisi quando eandem cognitam vicini publice non improba-
"runt. Quanquam iis, qui fortioribus arguendis jura sua docere
"possint, secure liceat contemnere scripturas extraneorum. Quare
"libros historiarum & chronicorum publice editos, si absque con-
"traditione & censura correctoria manibus hominum volvi sinantur,
"eo ipso censeri publicam fidem adipisci. Et scripturam priva-
"tam factam in columnis & lapidibus fidem plenam facere in antiquis,
"quando sit in loco publico & manifesto, modo non agatur de præ-
"judicio tertii. Consentire huic doctrinae legum & canonum inter-
"pretes, item Jctos verustos pariter & novos, commentaria, consilia,
"& decisiones scribentes eamque approbari ab illustribus Judiciis Ca-
"meralis assessoribus. Quod si tamen eiusmodi historia contineat do-
"cumenta publica, ut Diarium Europæum & acta Londorpii, etiam si
"Cæsarea approbatione sit edita, non facere probationem omni ex-
"ceptione majorem &c., Multa habebit Scepticus, quæ contra istam
"sententiam afferre posset, quæ tamen facile quis ex hæcenus dictis
"præsumere & colligere potest, ut non opus sit ea cum tædio repetere.

§ 30.

Denique illud effugium parum videbitur adversus dubia Sceptici
prodesse, quod Clariss. Autor *cap. 8. §. 6. 7. 8. 9. 10. 11.* "usurpat, quod,
"quod etsi plurimi Historicorum per imperitiam & credulitatem non-
"nulli quoque ex adulatione, metu, aut odio veritatem deseruerint,
"hoc

hoc ipso tamen reliquis ab eodem scriptore traditis non detrahatur
 autoritas. neque enim in toto volumine historico facile locum in-
 veniri, quod falsum in uno in cæteris fidem perdat, licet Meno-
 chius & Parisius id historicis objiciant. Nam & rationem illius bro-
 cardici, quasi scilicet fides sit individua, in historico opere cessare.
 Vulgaram autem hanc sententiam, quod fides scripturæ sit indivi-
 sibilis non tantum a J.Ctis Graveta Menochio & Alberico Gentili
 usurpari, sed etiam Augustini & Juris Canonici autoritate niti. At
 vero Augustinum & Jus Canonicum loqui de fide Sacræ Scripturæ,
 provenientis ab autore falli nescio, nec adeo eorum dicta extenden-
 da esse ad scripta humana tale principium infallibile non habentia, in
 quibus adeo fides possit esse indivisibilis. & sic multo magis in histo-
 ricis. Quod si tamen (ita pergit noster *cap. ult. §. ult.*) adversa-
 rius historiæ alicujus allegatione causam suam instruat, eo casu longe
 potentissimam esse vim & fidem ejusdem, neque posse tunc adversa-
 rium adversus dissentientem, eadem historia urentem, allegare fidem hi-
 storici esse dividuam, sed hoc casu etiam si semel historiæ pro indivi-
 dua habendam. Quam multa enim sint quæ Scepticus sententiæ huic
 Viri Clarissimi huc illac fluctuanti opponere possit, prudenti Lectori
 facile apparebunt.

Ergo si fatendum quod res est, etsi forte Viro Clarissimo non
 defutura sint exceptiones adversus dubia contra ejus demonstrationem
 pro existentia fidei historici allata, natura negotii, de quo agitur, nos
 cogit, ut ingenue profiteamur, existentiam fidei historici contra ne-
 gantem Scepticum certis demonstrationibus ostendi non posse. Cum
 enim fides historica tota, quantaquanta est, in verisimilitudine funde-
 tur, verisimilitudo autem & veritas certa sine distinctissima, demonstra-
 tio vero sit veritatum certarum, cuilibet evidens erit, fidem histori-
 cam sub demonstrationem non cadere. Adeoque virum Clarissimum
 in principio impugnavimus, quod suscepit demonstrationem rei
 ad objectum demonstrationis non pertinentis. Potius in hac quæstio-
 ne illud cogitandum fuisset, prudentiores jam observasse, quod ad-
 versus Scepticos, certissimas veritates negantes, non sit disputandum,
 tanquam contra negantes principia omnia veritatis. Quod si autem

H

contra

contra Scepticos disputandum non est, etsi mediis demonstrandi ubique sumus instructi, saltem ideo, quod nullum principium ab eis concedatur, omnis vero disputatio genuina ex concessis fieri debeat, multo minus disputandum erit adversus eos, qui negant omnem verosimilitudinem, cum hic insuper demonstrationes omnes deficiant.

Quid ergo faciemus? An totam nostram disputationem propterea expungemus, tanquam dere conscriptam, cujus existentia sit dubia atque incerta? Absit. Quin potius postulamus & jure quidem nostro, dari fidem historicam eamque existere, neque unquam præsumendum esse, reperiri, aut reperiri saltem posse hominem sanæ mentis, qui audeat eam in dubium vocare. Et ne quis postulatum hoc nostrum impudentiæ aut stultitiæ postulet, justitiam ejusdem breviter sic ostendimus. 1. Adversus Scepticos quosvis jure postulatur, dari veritates certas. 2. Hoc ipso vero jure postulatur, dari oppositum veritatum certarum, certas videlicet falsitates, seu assertiones impossibiles. 3. Cum vero apertum sit, inter certo verum & impossibile multa & infinita media dari, sequitur etiam, quod jure postuletur, dari infinita verisimilia & verodissimilia. 4. Hoc ipso vero jure postulatur, dari in multis casibus fidem historicam, dari etiam in multis casibus ejus oppositum, incredulitatem puta historicam. Quod autem nemo de fidei historice existentia dubitaturus sit, sic monstramus. Quis dubitaret, si quisquam dubitaret, nisi Scepticus? At Sceptici nunquam de existentia verisimilitudinum dubitarunt, sed solum de veritatibus certis. Et cum eorum responsiones nunquam fuerint, nego, assero, sed, nescio, & sæpe, credo, non credo, aut forte, vel forte non &c. patet Scepticum salvis suis principiis negare non posse existentiam omnium fidei historice. Igitur oporteret esse plus quam existentiam, si quis auderet omnem fidem historicam in dubium vocare. Ejusmodi vero homo relinquendus esset insanienti huic sapientiæ, non frustranea opera in ejus convictione impendenda.

Dum vero postulamus, dari fidem historicam, simul postulamus dari fidem juridicam stricte dictam seu judicialem, tanquam speciem fidei historice. Si quis hanc negaverit, quod etiam per impossibile fingamus,

singamus; nec cum hoc disputandum erit, sed, si forte iudex sit, simpliciter ei suadendum, aut etiam jure adigendus erit, ut officium judicis, quod sine fide juridica esse nequit, deponat, & conscientia suae erroneae ac scrupulosa pro lubitu indulgeat, donec praesudicia & intellectus & voluntatis, tanquam genuinos fontes omnis conscientiae erroneae ac scrupulosa deposuerit. Iudex enim debet esse vir bonus, h. e. a praesudiciis intellectus & voluntatis liber.

§. 34.

Jam ergo in ordinem redeamus ostensuri videlicet convenientiam fidei judicialis & historicae. Utraque harum circa facta & actiones humanas singulares versatur, non circa axiomata, & sic utraque differt a fide philologica. Ex hoc vero sua sponte fluit, quod parum apte advocati faciant, dum communiter magis allaborant ut jus, quam ut factum probent. Jura enim finita & certa sunt l. 2. *de Jur. de Fact. ignorantia* eaque Judici cognita esse oportet, cum aliter officium suum exercere nequeat *pr. Inst. de off. Jud.* Jus igitur allegatur, non probatur, etsi populariter etiam probandi verbum ad disputationes juris & commutationes argumentorum referatur. Quanquam & circa Leges, an earum usus alicui prohibitus, an illis renunciaverit, facti quaestiones ac ita probationes locum habere posse, non est dubitandum l. 5. *pr. ff. de probat.* Saepè etiam ignorantia Judicum postulat, ut jus probetur non tamen tum jus sed factum in controversiam venit, nempe an princeps tale jus constituerit, vel an jus constitutum sit usu receptum &c.

§. 35.

Deinde & cum fide historica in eo convenit, quod in plerisque fides Judicis non sit adstricta ad regulas certas, rursus in eo differt, quod in multis regulae certae praescriptae sint judici, quas transgredi huic non licet, cum tamen in fide simpliciter historica talis adstrictio cesset. Adeoque iudex prudens ante omnia regulas verosimilium generales & speciales observationes de fide historica paranda probe callere debet, insuper vero etiam instructus esse debet notitia regularum, quae solum in fide judiciali locum habent, atque observationes infra dicendas a legislatoribus illorum officio praescriptae sunt. Hoc vero ut plenius intelligatur

distingvendum erit ante omnia inter Judicem summum seu principem, & inter Judicem inferiorem sive Judicem simpliciter ita dictum.

§. 36.

Princeps, cum neminem habeat, cujus imperio sit subjectus & qui regulas speciales ipsi præscribat, suo arbitrio omnia agit, tam quoad processum, quam quoad modum probandi facta dubia. Ergo sola conscientia ejus, rite tamen informata & præjudicii affectuum & præcipitantiæ aliisque vacua norma ejus est, cui nulla acta & probata julte opponi possunt, cum non sint probata, si conscientia ejus repugnet, etiamsi illa probatio alias intuitu judicis inferioris ad normam humanam adstricti majorem effectum fortiretur. Leges enim illas princeps non sibi, sed subditis præscripsit, nec tenetur rationem aliis reddere de justitia factorum suorum, uti judices inferiores ad id obstricti sunt, nisi in quantum subinde prudentia ipsi suadet, melius esse, si & subditis appareat, Principem absque affectibus egisse, quod tum maxime fieri potest, si ipse sponte se iisdem legibus accommodet, quæ judicibus etiam præscripsit. Quamvis vero ostensum fuerit capite præcedenti, ob infinitas circumstantiarum variationes non posse regulas verosimilitudinis in puncto dederminari, sed prudentiæ cujuslibet fidem historicam esse relinquendam, poterunt tamen circa fidem historicam si non regulæ, saltem observationes quædam formari, quarum usus etsi se non extendat ad verosimilitudinem ubique obtinendam, sæpe tamen illæ proderunt ad credulitatem evitandam, quarum adeo nonnullas, sed præcipuas saltem, exempli loco afferemus, tum de historia ipsa, tum de mediis ad fidem historicam facientibus. Seligemus vero talis, quæ partim quotidiani usus sunt, partim, etiam autoritate & multitudine errantium pro talibus falso jactantur.

§. 37.

Quod historias ipsas atinet, quarum & in probatione judiciali quandoque ratio est habenda, solent inter se comparari a quibusdam historia publicæ & quæ arcana dicuntur, quales sunt anecdota Procopii, les anecdotes de Florence, les anecdotes de Pologne &c. atque fides major in dubio, aut concursu, Historiis publicis quam arcanis tribui. Laborat fere perpetuo hocce præjudicio Eichelius in notis ad anecdota Procopii, cujus tamen exemplum si solum fuisset, nos forte ad

ad observationem hujus navi non commovisset, cum is Autor in tota illa disputatione adversus Procopium & Nicolaum Alemannum fere ubique apertum Sophistam agat. Sed cum observaverimus, Virum alium Celeberrimum sententiam illam rationibus defendere voluisse, dignam rem esse putavimus, de qua dispiceremus.

§. 38.

Ita vero hic in præfat. ad Codicem Juris Gentium diplomat. Initio de natura utriusque historię quædam præmittit; *Due sunt historię leges, sed quæ æqualiter observari ambæ in utroque Historię genere non possint. Nam Historię publicæ esse, nihil falsi dicere, Arcane præter ea, nihil veri non dicere, ut illa uno pede claudicare videatur. Sed ita postulat ratio rerum, & quemadmodum in forensi controversia multa per litigantes & sollicitatores sunt apud judices, quæ nusquam apparent in scripturis, neque in acta referuntur; cum & seminarum blanditia & auri splendor sepe plus legibus & testimoniis valeant; ita pleraque latent in potentum actis, causisque negotiorum, præsertim cum sepe exigua & non observata majorem opinionem vim habeant. Sic forte vox falsior relata vel ficta Principis aut rerum Ministri animum pupugit, aculeumque reliquit; unde occulti stimuli odiorum & vindictæ quæstus in speciem coloribus velati. Et non raro magnos rerum motus excitat generosum pectus, ideo tamen, ut nescio quid refutet, quod in sui contemptum traheretur. Sepe etiam unam noctem principis male dormientis & inde consilia acerba ex præsentis animi vel corporis habitu capta, mox multa millia miserorum suo sanguine luerunt. Interdum muliebris impotentia, maritum vel amatorem impellit; sæpius affectus ministrorum in Dominos contagio transferuntur. Et fatendum est, ut in scenico opere machinas apparere indecorum esset; ita Historiam aliquando nonnihil de pulcritudine amissuram; si causæ veræ semper cernerentur, appareretque Heroas subinde, puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupiditate egisse. Scilicet hominum gesta legimus, non Deorum; & sufficit ad decus ipsorum & documenta posterorum, multa graviter & fortiter & sapienter acta extare. Prava exempla interdum rectius ignorantur.*

Enimvero ista sententia, quasi Historia publica saltem contenta esse debeat, ne nihil falsi dicat, unde originem sumserit, nescio. Id scio, Ciceroni eam fuisse incognitam, de omni historia asserenti *lib. 2. de Orat. c. 15. Primam esse historie legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid veri non audeat; neque suspicio gratia sit in scribendo neque simultatis.* Verum enim historicus dicere debet. Mendacium autem non solum est, si quid falsi dicatur, sed & si quid veri omittatur. Igitur non solum non plus quam verum est, dicere debet historicus, sed & nec minus quam verum est. Nulla vero, posita sententia adversa, inter historicum & oratorem esset differentia. Oratoris est, & potissimum panegyrista; causam clientis sui ita defendere, & laudes alterius ita cantare, ut tamen nihil falsi dicat sed saltem ut multa vera taceat cause clientis non faventia, aut ad laudem nihil facientia. Imo hoc pacto historicus ab aperto adulatore non differret, cuius ars potissima in eo consistit, non ut aperte falsa nobis in faciem dicat, sed ut taceat aut minuat defectus nostros, ac commemoret saltem *Arte Historica c. 9.*

§. 40.

Utrum vero ex regulis fabularum Comicarum & machinis scenicis officium historici deduci vel illustrari possit, sibi viderint. Delectationem intendunt Comici, quam sine deceptione aliqua non assequerentur. Prodesse vero debent Historici, non delectare sensus. (Quod enim & Poëta dicantur prodesse velle, erudite refutavit nuper profunde eruditus Clericus in Parrhasianis) Neque histrio esse debet historicus, sed Vir gravis,

§. 41.

Quod si Vir Celeberrimus non ex eo ostendere voluerit differentiam, quid in Historia publica & arcana fieri possit aut debeat, sed quid in utraque fieri soleat, facile consentiremus. Pleraque enim historiae publicae continuis laudibus abundant, forte nihil falsi dicentes, sed tamen jam eapropter a prudentibus notatae, quod multa vera taceant. Notabilia sunt verba Bodini *cap. 4. Meth. Histor.* *Neque eas historias probare possum, quae perpetuas laudes ac virtutes ejusdem,*

ejusdem, nulla vitia commemorant: cum nullus sit tanta integritate & prudentia, ut non sepius offendat. Nam Eginhardus & Acciajolus Carolium M. Eusebius Constantinum, Nebriffensis Ferdinandum, Jovius Cosmum Medicem, Philostratus Appollonium, Procopius Belisarium, Staphylus & Leva Carolum V. Imperatorem tantis laudibus cumularunt, ut Oratores, non Historicos agere videantur. Ergo prudens existimator, laudes cujusque non domesticorum aut amicorum duntaxat, verum etiam hostium ponderibus examinabit. Neque omnia Philippo, Cominae de Ludovici XI. laudibus scribenti assentietur, sed etiam Meierum, Belgicarum rerum scriptorem adhibebit. Neque hunc tantum, verum etiam Paulum Aemylum, propterea, quod unus quidem plenus est Ludovici laudibus, aliter eas omnino rejicit; tertius medium ferit. Contra arcanae historiae autor, dum nihil veri non audet, plerumque factis Historiarum publicarum Heroibus larvas detrahit, eosque infantiores pueris, molliores foeminae, pequiore mancipiis fuisse subinde ostendit.

Quis autem ex dictis non putaret sua sponte sequi, quod arcanarum historiarum scriptores praescriptoribus historiarum publicarum majorem fidem mereantur, sive jam historiae publicae saltem de facto potissimum veri legem omittant, sive de jure. Cum enim ipso Viro Celeberrimo satente, historiae publicae propterea uno pede claudicare videatur, quis non praefereat fidem integram fidei claudicanti. Sed placuit tamen eidem Celeberrimo Autori verbis statim sequentibus fidem historiarum arcanarum suspectam reddere, & quod tamen majorem fidem inveniunt, casui potius quam rationi adscribere. Ita enim pergit: Itaque nec facile fides illis adhibenda est, qui de Principibus indigna narrant, sed occultiora, quae a paucis nosci possunt, nec liberentur a noscentibus memoriae commendantur, (qualia fiunt communiter in historiis arcaneis. Et tamen cum adulatoribus parum credatur, satyras scribentibus nimis prone praebentur aures. Et sunt historici, qui peiores representant homines, quam fuerunt, his tamen scriptoribus etiam commenta ingenii perinde ac si interfuisent, narrantibus, humana malignitas & occulta in potentes insidia auctoritatem facit.

§. 43.

Hic initio non video, quomodo illud *itaque*, si eum proxime precedentibus connectatur, aliquid inferat. Non sequitur: *Prava exempla interdum rectius ignorantur, itaque* prava exempla ab historicis arcana revelantibus non sunt vera; sed ita: *itaque* talia non prudenter aut indecore narrantur. Imo inverto, ex paulo antecedentibus. *Si ille causa saepe vera sunt, ex quibus apparet, Heroas subinde puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam ser-vili cupiditate egisse*, uti asserit ibidem vir Celeberrimus, *itaque*. Historia arcana Heroibus talia stultitia, tales libidines, tales cupiditates tribuen-tes, saepe veras causas narrant, & adeo facile fides illis adhibenda est.

§. 44.

Deinde non sequitur: *Historicis publicis tanquam adulatori-bus parum creditur, & satyram scribentibus historicis arcanis nimis prone praebentur aures*: Ergo non facile fides illis adhibenda est; sed ita potius inferendum erat: Ergo prudens lector operam dabit, ut ex adulantibus historicis publicis, & rodentibus historicis arcanis ea, in quibus utraque conveniunt, fundamenta verisimilitu-dinis ponat, ex quibus postea illa, in quibus arcana & publica hi-storiae dissentiunt, dijudicet, utra magis cum fundamentis illis con-veniat necne. Sic vero plerumque deprehendet: majorem fidem adhibendam esse arcanis historicis, Principes ut homines depingentes ad malum pronos, sublatis ob potentiam summam impedimentis facile in actiones externas erumpentes, quam historicis publicis, Principes ut Deos adumbrantes. *Scilicet, ut Vir celeberrimus paulo ante dixerat, hominum gesta legimus, non Deorum*. Homines autem, si non speciali gratia divina, aut metu poenae retineantur, ad omnes malitias proni sunt, & pejores actiones edunt actionibus bestiarum &c.

§. 45.

Ex dictis etiam facile defendi poterit Tacitus, qui notante Dn. Eisenharto cap. II. § 5. *apud nonnullos male audit, quod Cesa-rum, qui ante ipsius natales defuncti erant, occultas animi cogitationes, consilia, inclinationesque describere ausus omnia pejorem in partem interpretatus sit, nec fere quiquam ingenii candoris veraeque virtutis illorum plerisque suo quidem judicio reliquerit.*

Erfi

Eti enim autores, quos citat, nempe Abericus Gentilis *de armis Rom. lib. 1. c. 1.* Casp. Scioppius *disp. de natura historie & historici officio.* C. A. Rupertus *op. ad Synops. B. soli seu historiam univ. c. 14. in vita Tiberii p. 28.* non sint ad manus, nec tempus superite eos evolvendi, ipsa inculpationes tamen, & quod alii scriptores de Tiberio & reliquis principibus, quorum res gestas Tacitus describit, narrant, mox ostendunt, quod Tacitus ideo saltem male audiat, quod ex prudentia philosophica, qua prædictus esse deberet omnis historicus, de hominum malorum, quorum naturam ex factis notoriis cognitam habebat, consiliis & intentionibus conjecturas verosimiles asserre voluerit. Ut adeo non dubitem, aequali successu Tacitum hic defendi posse, atque jam contra alias Vopisci, Tertulliani, Alciati, Ferreri aliorumque sententias id præsterunt Bodinus *Met. Hist. cap. 4 p. 84. seq.* & Muretus *Vol. 2. Orat. 14.* Utram vero Scipionis Claramontii liber de conjestandis cujusque moribus (ineptis alias ad utum humanum & in nibus saltem speculationibus refertus libellus) ad defensionem Taciti multum collaturus sit, ut putat Dn. Eisenhartus *d. l.* aliis discutendum relinquo.

§. 64.

Sed pergendum, Historia utraque tam publica quam arcana raro summum verosimilitudinis gradum in animo legentis excitant, plerumque medium, sæpe etiam infimum, ut in plurimis rebus cautus lector judicium suum suspendere cogatur, ac nesciat quid credere debeat quid non. Verosimilitudinum enim summus gradus supponit, historicum nec esse ab aliis deceptum, nec alios decipere voluisse. At quot modis fieri potuit, ut Historicus bona fide falsa narret? quam sæpe sit, ut ea se vidisse & audisse dicat, quæ ipse non vidit nec audit? In multis publici historici de adulacione aut intempestivo amore, in non paucis scriptores historiae arcanae de odio sunt suspecti. Sæpe utraque pars contradicentium connedit non male, ac in multis circumstantiis consentiunt, lectori vero conjecturae deficiunt judicandi, utra ex circumstantiis, in quibus dissentiunt, vera sit, quod exemplo Mariæ Stuartæ facile declarari potest, de quo jam quædam anticipavimus *cap. 4. §. 60. & 61.*

§. 47.

Factorum circumstantias plerasque, ex quibus suspicio contra Mariam Stuartam de variis criminibus a Georgio Buchanano inculpata, ab Oberto Barneapolio & aliis defensam, oriebatur, & Buchanani & defensores Mariæ fatentur. Buchanani vero ut mendax a defensoribus accusatur ob odium in Mariam tum propter religionem tum aliis ex causis. Similis odii erga Elisabetham suspecti sunt defensores Mariæ. Buchanani in accusatione Mariæ plerumque nimis panegyricæ, id est palpabiliter adulatoriæ de ea loquitur, ut Martyrem Ecclesiæ deprædicans, sed tamen & Buchanani poterat odium suum prudenter dissimulasse, & plerumque gravius nocent, qui modestè & sub specie laudis accusant. Utraque pars circumstantias recenset inter se non male connectentes. Potissimum momentum in eo situm est. Buchanani *Lib. 17. hist. Scotiæ p. 583.* & passim ei tribuit ingenii elegantiam, minime sinceram, sed ad honesti similitudinem adumbratam, uno verbo dissimulantem astuciam. Defensores contra a nimia & credula bonitate eam deprædicant h. e. simplicis ingenii eam fuisse asserunt. Buchanani Jacobum fratrem ut hominem prudentem ac virtuosum & reginæ sine causa exosum delineat, defensores Mariæ contra ut sceleratissimum & fororia bonitate ubique abutentem commendant. His duabus contradictoriis circumstantiis singulæ partes reliquas circumstantias apertas ita cum artificio aptant, ut non facile appareat, utra mendacium dicat. Si viverent Regina & Jacobus frater, si eorum actiones observandi potestas daretur Lectori, clavem facile inveniret, clare perspicendi, ab utraque parte faret veritas. At his mediis deficientibus nullum fere dubiorum exitum deprehendet. Deprehendet tamen forte, si attente legerit historiam arcanam Jacobi Melvili Reginæ secretarii, (Memoires de Jaques Melvi) viri prudentis, & absque nulla nota odii erga Elisabetham scribentis. Hic etsi sincere describat characterem Buchanani *p. 392.* ut hominis Stoici non multum solliciti de futuro, jucundi in conversatione, & salibus satyricis abundantis, cæterum in præjudicia autoritatis proni & inconstantis, ac nimis creduli, & vindictæ cupidi; etsi semper cum summa reverentia de regina loquatur, ex ejus tamen narrationibus non difficulter apparebit, non habere causas
vero;

verosimiles defensores Reginz, quod a cæde Dariaana & aliis crimi-
nibus, sit innocens, neque tamen tanta astutia Reginam fuisse prædi-
tam, qualem ei tribuit Buchananus, sed fuisse fœminam, h. e. cu-
puditatibus voluptatum & regnandi deditam, inconstantem & vin-
dictæ nimium operam dantem &c.

§. 48

Uti vero historiarum publicarum per se fidem historicam non pariunt,
ita & acta publica raro summum verosimilitudinis gradum evincunt,
cum non sit infrequens, & hic subinde suspiciones innumeras falsita-
tis ex circumstantiis maxime verosimilibus oriri posse, lectorem adigen-
tes, ut sæpe & horum fidem dubiam aut minus verisimilem æstimet.
Sumitur autem vox actorum publicorum vel pro actis aut diplo-
maticis publicis vel pro actis judicialibus. De utroque horum ge-
nerum observationem nostram intellectam volumus. Etsi enim quoad
primam classem modo laudatus Vir Celeberrimus in præfat. ad Cod.
Juris Gentium dissentire videatur talium actorum publicorum tabulas
pro parte Historiarum certissima venditans, ducit non solum lectori profint
ad cognoscenda rerum gestarum potissima momenta, ad intelligen-
das artes Politicas, historiam item et eruditionem reliquam, im-
primis vero ad intelligenda gentium jura; sed etiam ad exploden-
das fabulas communiter pro veris historiis habitas; vel exemplum
tamen a Celeberrimo Autore subjectum ostendit, quam fallax sit
illa assertio, si universaliter, aut saltem secundum id quod plerum-
que fieri solet, intelligatur, & quod potius observatio nostra illu-
strationem non modicam inde nanciscatur. *Opinio, inquit, inva-
luit, Henrico VII. Imperatori venenum fuisse datum in sacra
Eucharistia. Sed Epistola filii Johannis Regis Bohemæ in id
ipsum scripta Dominicanos absolvit, quam Stephano Baluzio
debeo, excellentis doctrinæ viro, cum eam jam in MSO quodam
Chronico vidissem citari. Refertur illa epistola in Cod. Jur.
Gent. n. 87. fol. 188. Utrum vero epistola hæc valeat adversus
nubem testium & historicorum fide dignorum, & annon potius pro
instrumento a Dominicanis ultra triginta annos post mortem Hen-
rici*

rici artibus Monachalibus fraudulenter emendicato; seu illo Jure
 Consultorum sub & obreptitiae impetrato habendum sit; illi judicent,
 quibus artes nefariae & scelerae impia Monachorum nota sunt.
 Conf. omnino Gottfr. Arnoldi Kircken-Historie *lib. 1. cap. 1. §. 11.*

§. 49.

Acta judicialia quod concernit, fere quotidie Collegia Juri-
 dica deprehendunt, non solum, quod partes conquerantur de ini-
 quitate judicum tam extra acta quam in actis commissâ, sed & quod
 sapissime acta ipsa, potissimum in criminalibus, loquantur de animosi-
 tate, odio & aliis affectibus judicum. Et fere quovis pignore
 certare ausim, in processu inquisitionis contra delicta occulta quavis
 ex centum casibus vix unum reperiri, ubi fundamentum inquisitionis
 non nitatur vel inimici denunciatione, vel inimicitia ipsius judi-
 cis, sine omni causa legitima inquirentis. De inquisitionibus aulicis
 nil seorsim monebo, quia de his monere periculosum est.
 Licebit tamen ex antiquioribus temporibus provocare v. g. ad in-
 quisiones vel occasiones, quarum solus Tacitus meminit. Quot
 rei ibi per acta publica condemnati? Quot vero ibi simul innocen-
 tes injuste condemnatos fuisse circumstantiâ historicâ ostendunt?
 Illis tamen casibus acta publica summum fidei gradum obtinent,
 quoties apparet ex illis judicum iniquitas, & hac non obstante, rei
 innocentia. Insanus enim tunc esset, si quis tum contra acta
 publica anilibus fabulis v. g. in itineralio ab homine inimico &
 nulla alia ex re nisi ex sancta impudentia commendabili collectis
 fidem habere vellet.

§. 50.

Circa Archiva varium etiam præjudicium esse solet; aliis nimiam
 auctoritatem iis tribuentibus; aliis contra nimium eorum fidem sup-
 primentibus, arque plus Historiis ab iis, qui negotiis ipsis interfu-
 erunt conscriptis, tribuentibus. Iam cum in genere omnes propo-
 sitiones comparativè facile in utramque partem disputari possint, ac
 adeo frequenter Oratoribus themata praebeant, artem Oratoriam
 ostent-

ostentandi, & quæ modo pro hac parte disseuerunt. pro altera iterum differendi, mallet et hic, neutri parti magnam fidem in uniuersum tribui, & neutri etiam omnem fidem in uniuersum derogari. Non diffiteor, ab iis, qui negotiis ipsis interfunt, historicis cum successu conscribi posse, si modo ipsi ad negotia illa adhibeantur, & nullæ circumstantiæ negotiorum ipsis ignotæ maneant, & si postea sincere ea narrare velint. At cum sapissime contingat, ut non omnes, qui participes sunt negotiorum, omnes circumstantias vere cognoscant, sed sæpe et ipsi decipiantur, porro vero, circa descriptionem negotii vel ideo, quod partes sint, qui eam suscipiunt, lector circumspectus esse debeat, ne nimis credulis sit, sed verosimiliter præsumat, nonnulla aliter narrata esse, quam contigerunt, nonnulla etiam omiſſis quibusdam circumstantiis esse proposita; facile patet. quam cautus hic lector requiratur, & quod raro tales historia summam fidem ubique mereantur, sed contenti esse debeant scriptores, si fidem mediam obtinuerint in iis, ubi generales regulæ fidei Philosophicæ & historicæ lectorem non urgent, ut fidem eorum suspectam habeat. Archiua vero cum contineant relationes eorum, qui negotiis interfuerunt, & quæ tractatus subsecuta sunt pacta & conventiones, facile patet, quod de ipsis pactis quidem & eorum instrumentis raro soleant oriri dubia, de antecedentibus vero & consequentibus; a quibus maxime interpretatio tabularum publicarum dependet, eadem cautiones sint observandæ, quas modo memorauimus de historiis scriptis ab iis qui negotiis ipsi interfuerunt. Hinc talia archiua publica, si ex iis historiæ scribantur, tamdiu fidem apud lectorem imo et apud iudicem, si controversia sit inter ipsos Principes, merebuntur, quamdiu ex aliis facti circumstantiis non iustum oriatur dubium. Quod si archiua archivis contradicant, illud majorem fidem merebitur, quod connexioni circumstantiarum maxime conuenit. Quod si id non appareat, neutrum pro uerosimili sed utrumque pro testimonio in causa propria habendum, & res ignota manebit, & lector iudicium suum suspendet, iudex uero pronuntiabit, sibi non liquere. Nam quod in causis privatorum archiua magnam fidem habeant, ratio aperta est, quia tum non testantur in causa propria

sed de negotiis aliorum & quia, dum magistratus privatorum contractus confirmat, regulariter non adfunt causa praesumptionum, cum in eiusmodi causis principis vel alterius magistratus neutra ex parte interfit.

Fama, etiam diu continuata, per se non efficit verisimile in summo gradu. Idem dicendum de consensu communi historicorum etiam diu continuato. Quam multa enim possint hic utrobique intervenire, fidem dubiam facientia, jam supra §. 20. seqq. praecipuimus. Producet tamen fama & consensus historicorum verisimilitudinem medi gradus, seu praesumptionem veritatis, si modo conveniat cum circumstantiis aliis verisimilitudinis desumptis a persona, re, loco tempore &c. Quod si enim his circumstantiis repugnet, pro diversitate circumstantiarum modo infimum verisimilitatis gradum obtinebit, modo res pro plane & valde verodissimili habetur, Ita v. g. miracula Francisci, etsi fundentur in fama & consensu plurimum scriptorum, nullam tamen apud sapientes inveniunt fidem. Ita relatio de morte Gustavi Adolphi Regis Sveciae in Theatro Europeo & ab aliis passim historicis descripta, & diu continuata tandem fidem nata est, donec verisimiliora docuerit Illust. Pufendorfius. Exinde vero sua sponte fluit alia observatio, communiter in praxi fidei historicae neglecta, etsi a multis jam inculcata. Quoties Historicus aliquis rem ex relatione aliorum per fertur, dicitur &c. refert, toties res vix est verisimilis, nisi narratio illa valde conveniat cum genio hominis, cujus factum narratur, & aliis circumstantiis.

§. 52.

Ita, ut exemplum ex jure nostro depromamus, communem hactenus calculum omnium, quod scimus, historicorum, JCrorum, Theologorum meruit fabula evidens & palpabilis, quasi orthodoxi quidam, quibus ab Honoricho Vandalorum rege Arriano linguae radicatus excisa fuerint, miraculose tamen loqui potuerint. Pro-
vocat

vocatur communiter ad Justinianum *l. 1. princip. C. de offic. pref. præf. Africæ*, verbis: *Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicibus linguis poenas suas miserabiliter loquebantur.* Idem ad Procopium *l. 1. d. Bell. Vandalico* aliosque, *Vid. Cujac. Observ. lib. 19. c. 7. Niceph. Hist. Eccles. lib. 17. c. 11. Nuzæ.* Fabulam istam non probant verba Justiniani. Philomela apud Ovidium abscissa lingua scelus Leviri linteo intexebat. Loquebatur ergo linteum nefandum scelus, sine lingua, sed & sine voce & miraculo. Dicimus: res ipsa loquitur: Sanguinis Abelis clamat. Utrumque rursus sine voce & miraculo. Innuit id epitheton: *miserabiliter* loquebantur, scilicet voce inarticulata, mugiente vel ululante. Forte et hæc ratio est, cur Pacio istud *miserabiliter* non placeat, sed malit legi *mirabiliter*. Neque credo Procopium aliter voluisse. Volaterranus utique locum, unde Nicephorus & alii forte fabellam hanc hauserunt, vertit, quod isti viri *imminuta* voce, *ἀνεπαύτως ἢ φωνῇ* a Procopio deprehensi fuerint, non, ut Cujacius & Nicephorus, *clara voce loquentes*. Similiter, quæ Nicephorus exponit, quod quidam post mixturam cum scæminis vocem hanc miraculosam omiserint, Volaterranus reddidit, quod illi saltem linguas perdiderint, qui conscii fuissent mixtionis Honorici cum concubinis. Judicent Græcæ linguæ me peritiores. Mihi sane Volaterrani versio probabilior videtur. Monachis vero talia referentibus non credo, sed cum Doctissimo Spanhemio *in epit. Isag. in Hist. Eccles. Sec. 6. c. 13. §. 6. p. 291.* inter memorabilia seculi Justiniani refero infinitas fabulosas narrationes de miraculis variis ibidem recensitis. Quæ inter etiam illud, nostro non absimile, memorat, de absorptis profunda voragine, qui ab Arianis essent rebaptizati. Similis fabula refertur eodem Seculo, quod in nova consecratione templi Arianis adempti diabolus sub forma porci evolaverit. *vid. Arnoldi Kircken-Historie lib. 6. cap. 2. §. 6.* Rationem quæris, cur hæc fabulas non credamus? Quia videlicet nunquam Deo placuit fides formularia, multo minus placuerunt Esixæ Cleri de tali fide, ut eas miraculo dignatus fuisset.

§. 53.

Jam rursus ad observationes. Taciturnitas scriptorum cœvo-
rum factum, de quo loquuntur recentiores reddit valde verodis-
simile. Ita cautiore historici, ex hoc fundamento negant unquam
fuisse Ebionem, item factum illud fabulosum, de iohanne ex balneo
in quo Cerinthus lavabat. exeunte. Ita Spanhemius d. l. *Merito et-
iam habentur in fabulis a viris emunctioris raris Belisarii cæ-
ca mendicatus, uti Narsetis semiviratus, Procopio, Agathia & pro-
batoribus historicis tacta.* Modotamen non adfit causa suspicandi,
quod cœvi tacuerint ex metu iusto, aut aliis rationibus. Quo
calu facta talia ob taciturnitatem cœvorum vix verodissimilia red-
duntur. Unde nos quidem credimus, fabulam non esse, quæ de
Iohanna Papissa recitentur.

§. 54.

De testibus observamus, iis credi si & sciant, quid dicant,
& non decipere velint. Hinc non facile creditur testi de auditu, quia
decipi potuit, nisi in iis, quæ de auditu proprio deponit, & quæ
ad auditum pertinent, hæc enim scit. Si vero non infinita essent
irritamenta, homines alias natura ad malum jam pronos, illicienti
ad mentiendum, uni testi scienti æque in iudicio fides haberi
posset, ac uni historico, de iis, quæ ipse vidit, deponenti, si cir-
cumstantiæ negotii verosimilitudinem simul suaderent. At cum
in iudiciis omni ævo testes sapissime fuerint corrupti, æquitas pos-
tulavit, ut uni testi non credatur, sed ut minimum duobus vel
tribus fides fiat iudicii, ut ex eorum convenientia in testimonio
dicendo aliisque ex circumstantiis infinitis, puta ex vultu, gestu,
promacundine aut hæsitacione &c. appareret, utrum fides iis haben-
da sit, nec ne. Unde prudentissime rescripsit imperator Hadria-
nus Junio Rufino l. 3. §. 3. ff. de testibus. *Nosti que crimina
obiecerit apud me Alexander Apro, quem, quia non probabat,
nec testes producebat, sed testimoniis uti volebat, quibus apud
me locus non est, (nam ipsos interrogare soleo,) remisi ad pro-
vinciæ Præsidentem &c.* Ergo hic utrumque oculum semper ha-
bebit

bebit Judex ad circumstantias facti, non primario respiciet ad numerum testium, neque etiam ad eorum dignitatem, sed saepe uni non jurato plus credet, quam tribus juratis, etiam perjuro alias & facinoroso credet; saepe plus credet rustico honeste viventi quam tribus hominibus in magna dignitate constitutis; Vilitatem personarum non ex carentia dignitatis sed ex vitæ genere aestimabit, utrum leno quis sit, utrum aleator, utrum caupo; utrum potantibus intemperantiæ vinâ præbeat &c. *Conf. l. 29. C. Ad. l. Jul. de adult.* (ob quam immerito a multis male audit Constantinus, quasi ibi legem tulisset moribus Christianorum adversantem. *Vide Testmari differ. acad. 6. §. 11. adde, Levit. XIX. v. 20.*) Uno verbo supremus judex nulli in materia testium certæ regulæ adstrictus est, sed prout res & æquitas postulat ipse determinabit.

§. 35.

Sed si nulla regula specialis esset officium judicis informans, forte illa esset, Artifici in sua arte credendum esse. Ego puto, nullam minus esse regulam quam hanc. H. e. hanc assertionem vel in universum falsam esse, vel certe infinitis exceptionibus esse obnoxiam, adeoque ineptam esse, ut regula nominetur. Falsissima est assertio, quatenus adhibetur in rebus Philosophicis, h. e. iis intellectualibus omnibus, quæ non sunt facti *vid. cap. 1. §. 35. & 42.* tunc enim equiparanda est isti pseudocanoni, id pro verisimili habendum esse, quod ita videtur sapientioribus, de quo jam adumbratum est, *cap. 1. §. 50.* Et sic nihil aliud est, quam credulitas ex præjudicio autoritatis orta. Graviter hunc errorem ad hominem disputans Arnobius Gentilibus objicit, *adversus Gentes lib. 2. p. m. 47.* Quid illa de rebus ab humana cognitione sepositis, quæ conscribitis ipsi, quæ lectitatis, oculata vidistis inspectione, & manibus tractata tenuistis? Nonne vestrum quicumque est, hic vel illic credit auctoribus? non quod sibi persuaserit, quis verum dici ab altero velut quadam fidei adspiratione tutatur? Qui cunctorum originem esse dicit ignem aut aquam, non Thaleti aut Heraclito credit? qui causam in numeris ponit, non Pythagoræ

Suntio,

Samio, non Archite? qui animam dividit, & incorporales constituit formas, non Platoni Socratico? qui quintum elementum principalibus applicat causis, non Aristoteli Peripateticorum patri? qui ignem immatur mundo, & venerit cum tempus, aersurum, non Panetio, Chryssippo, Zenoni? qui individuis corporibus mundos semper fabricatur & destruit, non Epicuro, Democritio, Metrodoro? qui, nihil ab homine comprehendi, atque omnia cecis obscuritatibus involuta, non Arcefile, Carneadi? non alicui denique Academiae veteris recentiorisque cultori? Ipsi denique principes & praedictarum patres sectarum, nonne ipsa ea quae dicunt, sine creditis suspicionibus dicunt? Vidit enim Heraclius res ignium conversionibus fieri? concretionem equarum Thales? Pythagoras numeros ire & incorporales formas Plato? individuorum Democritus concursiones? aut illi, qui auctumant, nihil posse omnino comprehendi, an sit verum, quod dicunt, sciunt? aut ipsum, quod definiunt, veritatis esse intelligunt pronuntiatum? Sed quid haec omnia ad nos? Multum utique pertinent, nam illa pseudo-regula: Artifici in sua arte credendum est, & in toto mundo Christiano regnat. Loco Thaletis, Heraclii &c. substitue Thamam, Scotum, Cartesium, Gassendum, &c. vel Athanasium, Augustinum, Calvinum, Bezam, Melancthonem, Lutherum, Jacobum Andream &c. & muratis reliquis mutandis firmiter puta Athenagoram nostrae stulticia ista scripsisse, & verbis sequentibus singulos sectatores, persequentibus aut haereticantes eos, qui dissentiant, increpasse: Cum igitur comperti nihil habeatis & cogniti, omniaque illa, quae scribitis, & librorum comprehenditis millibus, credulitate asseveratis duce, quenam haec est judicatio tam injusta, ut nostram derideatis (calumniemini) fidem, quam vos habere conspiciatis, nostra incredulitate communem. Sed sapientibus vos Viris, omnibusque instructis disciplinarum generibus creditis? nempe illis qui nihil sciscunt, nec pronuntiant unum, qui pro suis sententiis bella cum adversantibus conferunt, & perveracia semper digladiantur hostili: qui dum alter alterius labefaciunt, destruunt, convelluntque

tantique decreta, cuncta incerta fecerunt, nec posse aliquid fieri ex ipsa dissensione monstrarunt. En vivis coloribus depictum statum fidei nostræ Philosophicæ, irrationalis illius, Pythagoricæ, carbonariæ & ex regula illa deductæ: artificii in sua arte credendum est: quæ & diligentissime inculcatur in tota præfatione Formulæ concordiæ.

§. 56.

Sed nec in questionibus facti sive pure historicis, sive judicialibus assertio de fide artificii tribuenda habenda erit pro regula. Nam initio hæc regula alia regula opus habebit, ex qua judicetur, utrum hic, qui testimonium de arte dicit, sit artifex. Multi Doctores sunt, pauci docti. Multi in vita civili pro artificibus habentur & magistris, qui arte tamen vix sunt tyrones. Deinde esto; Hic est genuinus artifex, bene intelligit, de quibus testatur, questio est, utrum velit vere testari? Cur vero nollit? quia interesse habet. Taxat artifex rem artificialem. Testatur officiales de re coram se gesta. Carius taxabit artifex, si putat, quærentem similem rem ab ipso emere velle, vilius, si credit rem vendi debere. Testabitur officialis, prout expediet conservandæ suæ autoritati, aut consequendo dono promisso. Væ ergo summo judici regulam in fide juridica sibi præscribenti: Artificii in sua arte credendum esse. Væ ipsi, si credat Bartolo apud Dn. Eisenhart. de fide historica cap. 10. §. 8. putanti, *Artificum dicta non adhiberi ad testificandum proprie, sed ad judicandum secundum peritiam artis.* Pretia rerum, gesta coram quocunque officiali, attestata de proprietate v. g. ædium, de agrimensione &c. res facti sunt, & verum adeo testimonium artificum. Imo si non esset, sed judicium Philosophicum forte in mente habuit Bartholus, non attendere deberet iudex ejusmodi attestata per dicta §. præced. Et falsum adeo erit dictatum doctorum indiscrete spectatum ap. eund. Dn. Eisenhart. d. l. §. 9. *plenam fidem facere scripturam officialis et persone publicæ authentico sigillo munitam,*

tam, si doceri non possit, sigillum esse adulterinum, &c. Nam fidem quidem faciet sigillum, quod officialis ista scripserit. Utrum vera scripserit, sigillum nunquam probabit, quamvis ex illa falsa opinione Doctorum forte provenerit commune proverbium nostratum: ja wenn ein Brief und Siegel darbey stünde.

§. 57.

Hactenus de principe. Judicem inferiorem quod attinet, in plerisque libertas eidem relinquenda, ut regulis certis fidei adstrictus non sit. Sed nonne reclamant praxis? Nonne reclamant tot integra volumina Mascardi de probationibus? Non reclamant allegationes quotidiana advocatorum in positionibus? Non reclamant denique omnes pene iudices, regulas istas, ut capistra sequentes? Sit ita, modo non reclamet ratio, & rationem hac parte secutum Jus Justinianicum, quod utinam a nobis hac parte in observantiam esset introductum. Ergo age terreamus turbam pragmaticorum nube legum. Ita quidem est, & Modestinus & Callistratus l. 2. §. 3. pr. ff. de testibus dicunt, examinandam esse in testimoniis dignitatem, fidem, morem, gravitatem, divitias, inimicitiam &c. addit enim Modestinus, testes adversus fidem suam testationis vacillantes, audiendos non esse; & Callistrates, si careat suspitione testimonium vel propter per sonas vel propter causam admittendum esse; in eo tamen decepti sunt pragmatici, quod putarunt, Ictos hic voluisse regulas de fide iudicum præscribere, cum sint saltem admonitiones & observationes de cavendo seu cautela. Non observarunt pragmatici, aut observare noluerunt, quæ Callistratus statim d. l. 3 §. 1. 2. §. 4. ex rescriptis imperatoris Hadriani notavit; iudicem magis scire posse (quam ut regulæ ei a principe præscribantur) quando fides habenda sit testibus, qui §. cuius dignitas §. cuius estimationis sint; §. qui simpliciter visi sint dicere, utrum unum eundemque meditatam sermonem attulerint, an ad interrogata ex tempore verisimilia responderint. Item: quæ argumenta ad quem

quem modum probanda cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri posse, sicut non semper, ita saepe sine publicis monumentis cujusque rei veritatem deprehendi; alias numerum testium; alias dignitatem & auctoritatem, alias velut conscientem famam confirmare rei, de qua queritur, fidem; Ergo iudicem non ad unam probationis speciem (per regulas) alligari debere, sed ex sententia animi sui ipsum aestimare oportere, quid aut credat, aut parum probatum esse opinetur. Notat & Arcadius Jctus l. 1. §. 2. ff. eod. constitutionibus Principum arbitrio iudicis esse relictum, ut eum tantum numerum testium evocari paterentur, quem necessarium esse putaverint, ne effrenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo protrahatur. Notat Papinianus l. 13. eod. calumnie damnatos etsi legibus non sint intestabiles, tamen id quod legibus omnifurum sit, non ommittendum esse religione iudicantium, ad quorum officium spectet, ejus quoque testimonii fidem, quod integre frontis homo dixerit, perpendere. Notat Ulpianus l. 1. §. 22. 24. 25. Questioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam. Etenim rem esse fragilem & periculosam. Nam plerosque patientia sive duritia tormentorum ita tormenta contemnere, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: alios tanta esse impatientia, ut in quovis mentiri, quam pati tormenta velint. Præterea inimicorum questioni fidem haberi non debere, quia facile mentiantur, nec tamen sub prætextu inimicitiarum detrahendam esse fidem questioni. Adeoque causa cognita (i. e. probe secundum circumstantias considerata iudici pro libero ejus arbitrio) fidem habendam, aut non habendam esse. Et exinde infert §. 26. d. l. 1. fidem etiam quandoque latronibus in eos, qui eos iradiderunt, habendam esse. Conf. l. 8. l. 9. pr. l. 10. §. 5. eod. Admittebatur etiam olim ex arbitrio iudicis unus testis arg. l. 12 ff. de testibus l. 9. §. 1. C. eod.

Quamvis vero una cum autoritate juris simul & rationes hinc inde in ipsis legibus fuerint allatae, cur nec populus Romanus, nec Imperatores putaverint, Judici de modo fidei habendae regulas praecribi debere, & idem vel maxime ex deductis *cap. 7.* appareat, non tamen possum omittere, quae eam in rem graviter Cicero diserit in *Orat. pro. M. Fonteio.* Si hoc iudices praescriptum lege aut officio putatis, testibus credere, nihil est, cur alius alio iudice melior aut sapientior existimeretur. Unum est enim & simplex aurium iudicium, & promiscue & communitur stultis ac sapientibus ab natura datum. Quid est igitur, ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus auditor & credulus ab religioso & sapienti iudice? nimirum illud, in quo ea, quae dicuntur a testibus, conjectura & cogitatione traduntur, quanta auctoritate, quanta animi equitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonae, quanta cura, quanto timore dicantur. Et Paulo post: Tui iudicibus divinum ac singulare, qui se non solum de re, sed etiam de accusatore, de teste judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna ac tempore illatum, quid pretio corruptum, quid spe aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitia profectum videretur. Quae si iudex non amplectitur omnia consilio: non animo ac mente circumspiciet: si, ut quidque ex illo loco dicitur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit, id quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri atque officio praesse. Nihil erit, quamobrem ille nescio quis sapiens homo ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. Erat adeo tum temporis argumentorum artificialium seu colorum usus maximus, & certe longe maior ac hodie, ubi iudex dictis testium fere uti glabrae adscriptis haeret, quod non solum Demosthenis, Ciceronis aliorumque Rhetorum orationes, sed & Senecae & Quintilliani declamationes,

tiōnes, atque ejusdem Quintiliani institutiones oratoriae tantum non ubique loquuntur. Quare & in eadem oratione pro Fontejo Cicero urget, abversarium simpliciter testibus Fontejo inimicis inniti, nihil ei in duabus actionibus objectum esse, quo significari vestigium libidinis, petulantiae, crudelitatis audacie possit, non modo nullum facinus ejus fuisse proditum, sed ne dictum quidem aliquod adversarios reprehendisse.

§. 59.

Quamvis vero ex legibus Romanis modo allatis appareat, adhuc Imperatorum Ethnicorum tempore judicis officium circa fidem probationum satis laxam fuisse, nullum tamen est dubium, quin idem tempore Reipublicae liberae adhuc laxius fuerit. Refert Gellius *Nat. Att. lib. 14. cap. 2.* ex M. Catone, ita esse a majoribus observatum, ut si quod inter duos actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri posset, tum apud judicem, qui de ea re cognosceret, uter ex us vir melior esset, quaereretur. Unde Cato inquit, si reus esse homo suspectae fidei, etiam actore non probante rerum debere condemnari. Sed Gellius tamen, Favorino licet suadente, ut simile quid tentaret in causa simili, sub Imperatoribus facere noluit, *vul. l. 10. ff. §. C. de testibus.* Juravit tamen, sibi non liquere, ne scilicet reum absolveret, & actorem sic calumniae damnaret. Hinc patet, licuisse judici etiam sub Imperatoribus sub juramento abstinere a dictione sententiae definitivae, quem morem ex Cicerone & Valerio Maximo, latius probat Philippus Caroli in *animadvers. ad d. l. Gellii*, ejusque fragmentum adhuc extat in *l. 36. ff. de re judic.*

§. 60.

Non tamen omnino libera judicis potestas, sed quibusdam regulis adstricta erat, non tam, quando fides habenda esset, quam quibus

quibus non esset. Non admittebantur enim nec interrogabantur, quibus interdicebatur testimonium *l. 1. §. 1. de testibus*, scil. im-
 puberes, iudicio publico damnati, qui in vinculis custodiaque
 publica sunt, qui se locaverit, ut ad bestias pugnaret, quæ palam
 quæstum fecit, qui pecuniam accepit de testimonio dicendo vel
 non dicendo, quique testimonium jam in eundem reum dixerat,
 item testes accusatori domestici &c. *l. 3. D. 5. l. 15. l. 23. ff. de
 testibus l. 1. §. 3. ff. de quest.* (Nam quod nemo testis esse
 possit in propria causa, *d. l. 10. ff. & C. de testibus* magis ex
 natura judicialis negotii est, quam ex dispositione legis civilis.)
 In his ergo differt fides iuridica ab historica. In hac enim tes-
 tes tales non semper & ubique rejiciuntur, sed ex aliis causis cõ-
 gnoscitur, utrum verisimilia dixerint nec ne. Præcipuis cum
 & testes ejusmodi quandoque in iudiciis admitterentur, & ea cau-
 ritum iudicibus præscriberetur. *l. 1. C. de questionibus.*

§. 61.

Sub imperatoribus Christianis illud videtur originem sum-
 fisse, ut testibus non juratis non crederetur. Nam Constantinus
 M. primus id constituisse legitur *l. 9. pr. C. de testibus*. Eadem
 lege §. 1. etiam primus constituisse videtur, ut uni testi non cre-
 datur, quamvis id displiceat Jacobo Gottofredo ad *l. 3. Cod.
 Theod. de fide test. & instr.* sed absque sufficientibus rationibus.
 Videtur & de primo dubitare, & male, ut Constantinus dicatur
 id saltem primus iussisse, ut testes ante testimonia jurent. Mihi
 vero videtur constituisse utrumque. Et enim Cicero *pro Pon-
 tejo & passim* juramenti testium, & formula jurandi, (*conf.
 Hortom. ad d. orat. pro Protejo p. m. 474.*) mentionem faciat,
 tamen istud juramentum testium olim magis consuetudinis quam
 necessitatis, & forte solum in causis criminalibus fuisse videtur,
 quia iudices id remittere poterant. *Vid. Valerius Maximus
 l. 2. c. ult. exempl. ult. ibique Thys. in notis.* Ex quo loco
 Valerii etiam illud patet, olim testes post dicta testimonia jura-
 menta

mentia præstitisse. *Conf. Cicero lib. 1. ad Attic. Epist. 16.* Forte huc pertinet etiam, quod Cicero in orat. pro Fontejo meminit, L. Crassi tantam fuisse auctoritatem, ut eius sermo etiam testimonii auctoritatem habuerit. Sed nec lege divina unquam constitutum legimus, ut testes jurent. *vid. Deut. XIX. v. 15. & seq. & Histor. Susanna.* Scilicet arcebat Judæos a falso testimonio etiam injurato gravis pœna in falsos testes statuta *vid. Deut. XIX. v. 19. 20.* Romanos vero, quod legibus XII. Tab. caveretur, ut falsus testis de saxo Tarpejo dejiceretur. *vid. Rittersh. ad LL. XII. Tab. class. 2. cap. 6. p. 50.* Gravissime Gellius *Noct. Attic. l. 20. c. 1.* An putas Phavorine, si non illa etiam legis XII. Tab. de testimoniis falsis pœna obsolevisset, & si nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpejo dejiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus? Hæc omnia vero, in quibus fides juridica a fide historica iterum differt, si quis ad fidem historicam applicare & ibi testes minimum duos juratos postulare vellet, annon ineptiret?

§. 62.

Et hæc quidem jure Romano. At Jure Canonico, quod totum in praxin deductum est, quodque moribus Germaniæ magis observari, quam Jus Romanum, ex rationibus infinitis, hic tamen non expediendis persuasi sumus, alia adhuc differentia inter fidem historicam & juridicam introductæ sunt. Etsi enim & hic non omne arbitrium judici fuerit ademptum, *vid. Lancellot. Instit. Jur. Canon. lib. 3. tit. 14. §. 8. 25. & ult.* attamen non solum inhabilitas testium latius fuit extensa, v. g. ut nullus non solum infidelis, nec Judæus, nec paganus, nec hæreticus contra Christianum deponens admittatur, *Lancellot. d. l. §. 15. ibique Zieglerus*, sed & regula Juris civilis de uno teste non admittendo limitationem recepit, ut pro diverfitate circumstantiarum modo iuramentum suppletorium, modo purgatorium adhibeatur, & ita

tres probationum species Juri Romano incognita; plena, semiplena, & minus semiplena, in forum illatae sunt. *Lancelot. d. t. §. 33. 34. 35. 36. & Lib. 4. tit. 2.* quæ quamvis analogiam quandam habeant cum tribus verisimilitudinis gradibus cap. 1. expositis, cum illis tamen nequaquam sunt confundendæ. Neque enim in fide historica non judiciali locum habet ullum juramentum sive suppletorium, sive purgatorium &c.

§. 63.

Cum vero eodem Jure Canonico & processus Inquisitorius introduceretur, quem regulariter etiam ignorabat Jus Romanum, de tortura vero & indiciis tam inquisitionis quam torture parum disposeret, multæ novæ regulæ non solum negativæ, quando judex non credere, sed & affirmativæ, quando judex fidem habere debeat, de fama, de corpore delicti, aliæque tam generales, quam speciales, tam quoad fundandam inquisitionem, quam quoad torturam & sententiam judicis sunt præscriptæ, ad quas judex fere est adstrictus. Etsi enim jubeatur subinde in rebus dubiis a prudentibus, h. e. Collegiis Jætorum, informationem petere, hoc ipsum tamen suspectum indicium est, quod imprudentes permittantur esse judices, & ipsa quoque Collegia juridica fere sunt alligata regulis in ipsa Constitutione præscriptis; certe illud, v. g. miserum est, quod cogantur in causa vitam hominis respiciente testimoniis, non ipsis testibus, credere, quod absolum esse & ratio & grave dictum Hadriani supra recensitum probant. Et quis omnes navos, quos Jurisprudentia nostra per multiplicationem regularum de fide habenda nacta est, recensere vellet? Requirit ea res integrum Volumen, & a scopo nostro plane aliena est. Id tamen in summa certum, Jurisprudentiam Germanicam, etsi nomine Christianam, hac parte prudentia longe vinci a Jurisprudentia Romana, etsi Ethnica,

Uti vero hoc ipso simul fontes vides, cur Pragmatici ad novos illos curandos, tot regulas de fide judiciali, tot volumina conscribillerint, & inausito hoc remedio tanquam oleo ignem extingere volentes, morbum graviores reddiderint; ita jam facile colligere poteris ex hæcenus narratis differentias fidei judicialis a fide historica strictè dicta, & causas simul cognosces, cur in fide historica regulæ nulla determinatæ sint, in fide autem judiciali talis determinatio in pluribus facta fuerit. Scilicet quædam determinatio facta fuit ob naturam judiciorum, ut illa, quod non admittendum sit testimonium in causa propria, quia iudex neutri parti debet favere, & quia in dubio & contradictione duarum partium probatio aliunde quam ex assertione partium desumenda est. Quædam facta fuit in poenam delinquentium, ut nota infamiz coercentur illi, qui sic fiunt intestabiles. Quædam facta fuit ad imitationem juris Mosaiici, ut illa, quæ jubet, uni testi non credi. Quædam facta fuit in favorem Cleri, ut ille occasionem nancisceretur se immiscendi negotiis secularibus, ut illæ fere omnes, quæ de juramentis testium, suppletorio item & purgatorio juramento disponunt, præprimis dum ex falsæ philosophiæ principiis simul credulitas introducitur, quasi juramentum sit species cultus religiosi, & quasi in clausula juratoria aliquid Deo promitteretur. Quædam facta fuit ex bona quidem intentione, sed quæ jam novum insignem iudicium prudentia politica destitutorum supponit, & quæ tamen malo non prodest, sed potius illud auget, quales sunt præterquam regulæ in processu inquisitorio per constitutionem criminalem præscriptæ, ac a pragmaticis in integris voluminibus traditæ. Possent etiam in universum (ratione scilicet intentionis) duæ rationes afferri, quæ differentiam inter fidem judicialem & historicam strictè dictam magis illustrarent. Scilicet in fide historica cuilibet relinquitur liberum iudicium credendi quod velit, & etiam iudicium suum suspen-

pendendi. Et in fide judiciali, hodie certe, iudices, qui ipsi pronunciant, & collegia juridica determinare debent sententiam definitivam, nec amplius ipsis licitum est, respondere ut olim, sibi non liquere. Quoniam vero ulterius simul interesse vertitur omnium civium, in causis, ubi publica utilitas & ex altera parte vita hominis aut magna pars honorum in periculo versatur, non putarunt Legislatores, permittendum esse iudicibus, præprimis prudentia philosophica & politica destitutis, ut decisionem negotii æquitati eorum cerebrinæ relinquerent, nullis regulis adstrictæ. Quæ omnia rursus non timenda sunt in fide historica, quale iudicium lectores de homine aliquo forment. Præprimis cum & in vita civili & sociali intuitu forte amicitia formandæ non tam spectare debeamus, qualis quis antea fuerit, (cujus inquisitio a fide historica dependet,) sed qualis jam sit, & sapissime quis fidem de actionibus præteritis ejus præconceptam refutare possit vita præsentis proba. Hinc in fide juridica plures adduntur cautiones juramentorum, indiciorum, corporis delicti &c. quibus omnibus ob dicta non opus habet fides historica. Nec etiam historicus aut lector ob deficientem autoritatem judicialem eas adhibere possit.

§. 65.

Nova autem exinde oritur differentia quoad effectum inter fidem judicialem & historicam, quod sæpe in uno eodemque facto disceperet fides juridica a fide historica; non solum si opinionem iudicis & reliqui populi diversam spectes, sed & in iudice ipso diversam ejus considerationem fecernas. Aliter enim credere potest vel debet, ut iudex, aliter ut homo ratione sua præditus. Ita v. g. quoad prius Cicero in orat. pro Fontejo, publice coram populo asserere ausus est: *Publium Rutilium quidem damnatum esse a iudicibus, Ciceroni tamen eum videri inter viros optimos & innocentissimos esse numerandum.* Ita quoad

quoad posterius saepe accidit, ut iudex tanquam iudex & fide
 juridica cogatur absolvere reum, qui iuramento se purgavit, cum
 tamen gravissimæ rationes adfint, fide historica habendi hunc
 reum pro vere nocente &c.

§. 66.

Quodsi quis dicta hæcenus accuratius mente perpendat,
 patebit, sapius ex confusione hucusque communi fidei juridicæ
 cum historica & ex nimia fiducia regularum juridicarum hæcenus
 multam occasionem datam esse, ut tum iudices, tum historici
 ipsi insignes errores committere sint soliti. Ita saepe accidit, ut
 in collegiis juridicis vel alias etiam contra leges ex æquitate ali-
 qua cerebrina, quasi sermo esset de fide historica, sub pretextu,
 quod lex præscripta sit injusta, vel ad fidem iudici faciendam
 insufficientis pronuncietur. Alii contra iudices stricte nimis legum
 verbis & cortici adhæreat, non reputantes, quod iudex præter re-
 gulas determinatas debeat instructus esse prudentia fidei historice,
 quia sæpissime in iudicii ejusmodi casus occurrunt, qui regulis ju-
 dicialibus non sunt determinati. Maxime autem ea prudentia
 opus foret in causis criminalibus, ubi nimis frequens ignorantia
 iudicum regulis juridicis in toto processu, & vel maxime in for-
 mandis articulis & sententiis irrationabiliter inhærentium, in causa
 est, aut occasionem dat, ut condemnentur innocens, & absolve-
 tur nocens &c.

§. 67.

Similiter dum Historici de fide historica inter se disce-
 pant, sæpissime absque iudicio & impertinenter allegant regulas
 ad fidem juridicam pertinentes, v. g. historico de se ipso quid
 narranti,

ULB Halle

3

004 161 696

5b

V317

178
1699 31^d

DISSERTATIONEM
DE
FIDE JURIDICA,

SUB PRAESIDIO
DN. CHRISTIANI THOMASII,
JCTI,
CONSILIAR. ELECTOR. BRANDENB.
ET PROF. PUBL.

472

PUBLICÆ ERUDITORUM DISQUISITIONI SUBMITTET

MATTHÆUS LUPIN, MEMMINGA SUEVUS.

AD DIEM II. DECEMB. M DC XCI.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
LITERIS IOHANNIS CHRISTIANI GRUNERTI,
Recusa 1750.

(11)

Farbkarte #13

B.I.G.

